

Van Tahir Paşa Konağı Hakkında Bir Araştırma

A Study on the Tahir Pasha Mansion in Van

Şahabettin ÖZTÜRK

Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, Van, Türkiye

*Assoc. Prof. Dr., Corresponding Author, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture,

Orcid: 0000-0001-6979-3342 sahozturk13@gmail.com.

Ahmet Yıldırım ÖZTÜRK

Mimarlık Öğrencisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Architecture Student, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture İstanbul

Orcid: 0009-0007-4543-0599 yldrmozturk@gmail.com.

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Öztürk-Ş. Öztürk, A.Y. (2026). Van Tahir Paşa Konağı Hakkında Bir Araştırma. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 71, 1-33.

Öztürk-Ş. Öztürk, A.Y. (2026). A Study on the Tahir Pasa Mansion in Van. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, 1-33.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: March 17, 2025/17 Mart 2025

Accepted/Kabul Tarihi: March 23, 2026/23 Mart 2026

Published/Yayın Tarihi: March 25, 2026/25 Mart 2026

Pub Date Season/Yayın Sezonu: March/Mart

Issue/Sayı: 71

Pages/Sayfa: 1-33

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Şahabettin ÖZTÜRK-Ahmet Yıldırım ÖZTÜRK).

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article has two authors. 1st Author (Şahabettin ÖZTÜRK) contributed 70%, 2nd Author (Ahmet Yıldırım ÖZTÜRK) contributed 30%. Bu makale iki yazarlıdır. 1.Yazar (Şahabettin ÖZTÜRK) %70 oranında, 2. Yazar (Ahmet Yıldırım ÖZTÜRK) %30 oranında katkı sağlamıştır.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Öz

Van konut mimarisinin ilk örnekleri Eski Van Şehri'nde bitişik nizamda bir ve iki katlı düz toprak dam olarak inşa edilmiştir. 1915-18 yılları arasında Rus ve Ermeniler tarafından işgal edilen Van kentindeki sivil yapıların büyük bir bölümü yakılıp yıkılmıştır. 1918'den sonra günümüz Van Şehri'nde önceleri bağ evi olarak inşa edilen evler, arazinin genişliğinden dolayı ayrı plan nizamda avlu, bağ, bahçe ile birlikte düzenlenmiştir. İşgal sırasında tahrip edilen yapılardan biride Tahir Paşa Konağı'dır. Yerli halkın 1918'da Van'a geri gelmesi sonucunda onarılan konağa, Mustafa Dilaverzade ailesi yerleşmiştir. Tahir Paşa Konağı, 1995 yılına kadar mülkiyet sahipleri tarafından kullanılmış, 1979 yılında korunması gereken I. derecede eser olarak tescil edilmiştir. Günümüzde tamamıyla yıkık olan yapı, ayrı nizamında iki katlı, iç sofalı, ikiyüzlü, ikiden fazla odalı, köşklü ve düz toprak damlı bir yapıya sahiptir. Konağın inşasında yerel malzeme olan kerpiç kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tahir Paşa Konağı, Geleneksel Konut Mimarisi, Düz Toprak Dam, Kerpiç, Çamur Sıva.

Abstract

The earliest examples of residential architecture in Van were constructed in the Old Van City in an adjacent order, featuring single- and double-story flat earthen roofs. During the Russian and Armenian occupation of Van between 1915 and 1918, a significant portion of the city's civilian structures were burned and destroyed. Following 1918, houses initially built as vineyard residences in what is now modern Van were arranged in a detached layout, incorporating courtyards, vineyards, and gardens due to the availability of large land plots. Among the structures damaged during the occupation was the Tahir Pasha Mansion. After the return of the local population to Van in 1918, the mansion was restored and subsequently inhabited by the Mustafa Dilaverzade family. The Tahir Pasha Mansion remained in the possession of its owners until 1995 and was registered as a first-degree protected historical structure in 1979. Currently in a state of complete ruin, the mansion originally featured a detached, two-story structure with an interior hall, multiple rooms on two facades, a pavilion, and a flat earthen roof. The primary construction material used in the mansion was adobe, a locally available material.

Keywords

Tahir Pasha Mansion, Traditional Residential Architecture, Flat Earthen Roof, Mudbrick, Mud.

Giriş

Ülkemizin en doğusunda yer alan Van ili, tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar stratejik yapısından dolayı hemen her dönemde önemini korumuştur (Şekil 1). Bölgedeki her medeniyet, başta Van merkez olmak üzere dini, askeri ve sivil mimari yapılar bina etmiştir. İnşa edilen mimari eserler, dönemin siyasi, mimari, ekonomik, kültürel vb. özelliklerini yansıtan birer belge niteliğindedir.

Şekil 1. Van İl Haritası (Kaynak: Google, 2024)

Sivil mimari içerisinde önemli bir yere sahip olan Van konut mimarisinin en belirgin örnekleri 1915 yılına kadar, tarihi Van Kalesi'nin güneyindeki Eski Van Kenti'nde inşa edilmiştir. Yaklaşık 500.000 m²'lik düz bir alan içerisinde yer alan Eski Van Şehri'nin kuzeyi Van Kalesi'nin sarp kayalıkları ile diğer yönleri ise çift sıra önünde içerisi su doldurulmuş hendekler ile tahkim edilmiştir. Eski Van Şehri'nde yer alan sivil mimari yapılar ise homojen olmayan yapıda tek ve iki katlı, düz toprak dam ile bitişik nizam planında inşa edilmiştir. Geleneksel Van evleri, Eski Van Şehri'nde yerel malzeme olan kerpiç, yerel yapım teknikleri ile bölge ustaları tarafından kullanılarak bina edilmiştir (Şekil 2), (Ünsal & Öztürk, 1997).

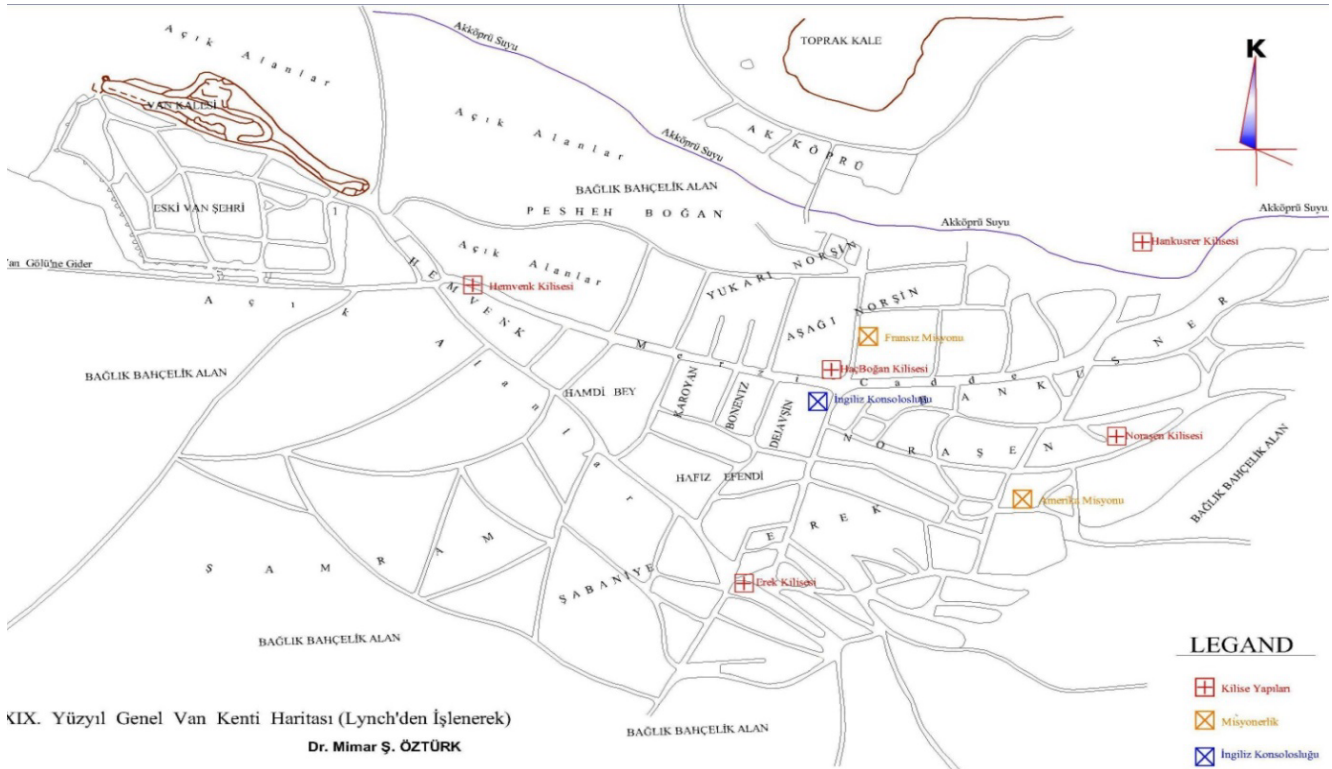
Şekil 2. Eski Van Kentinin 1915 Yılı Öncesi Genel Görünüşü (Kaynak: Anonim,1915)

1915 yılında işgale uğrayan günümüz Van şehri ile Eski Van şehri, 1918 de Rus ve Ermenilerin bölgeden geri çekilmeleri sırasında, sivil konut yapılarının tamamını yakıp yıkmışlardır (Şekil 3), (Günel, 1993; Öztürk, 2016).

Şekil 3. Eski Van Şehri'nin 1918 Sonrası Görünüşü (Kaynak: İstanbul Alman Arkeoloji Enst. Arşivi)

1941 yılında Van'da meydana gelen depremin yıkıcı etkisi nedeniyle günümüz Van şehrindeki geleneksel evlerin büyük bir bölümü yıkılmıştır. Deprem sonrası devlet tarafından halka yardım amaçlı olarak inşa edilen konutların ana malzemesi kerpiç, ahşap döşemeli tek katlı, kırma çatı planlı olarak ayırık nizamda inşa edilmiştir (Öztürk, 2018).

Şekil 4. XIX. Yüzyıl Van Kenti Haritası (Kaynak: Lynch'ışlenerek Ş. Öztürk, 2010)

1990'lı yıllara kadar halkın kullandığı tek katlı çatılı ve iki katlı toprak düz damlı evler, kentin merkezi başta olmak üzere Selimbey, Halılağa, Hafiziye, Tepepaşı, Mercimek, Akköprü, Ali Paşa, Şerefiye vb. mahallerinde gruplar halinde inşa edilerek, günümüz Van kentinin sivil konut mimari kent dokusunu oluşturmuştur (Şekil 4), (Öztürk & Yeğin, 2012).

1990'lı yıllardan sonra bölgede yaşanan yoğun göç hareketi sonucunda Van'da değişen hayat şartları ve çok katlı yapı özentsi ile terk edilen geleneksel yapı örnekleri yıkılmıştır. Kentin içerisinde yer alan farklı nitelikteki tarihi yapıları korumaya yönelik tescil ve tespit çalışması ilgili kurumlar tarafından gerekli özenin gösterilmeyişi de yıkılma sürecini hızlandırmıştır (Öztürk, 2018). Eski ve günümüz Van şehrinin Koruma İmar Planı'nın zamanında hazırlanmayışı, yerel mimari yapı örneklerinin hızla yok olması sonucunda kültürel hafızasını yitiren kentler arasında kadim Van de yer almıştır. 1994-2010 yılları arasında, günümüz Van kentindeki envanteri çıkartılan 40 adet geleneksel Van evlerinin tespiti yapılmıştır. Bu evlerden sadece Tahir Paşa Konağı ve Polat Yörükoğlu Evlerinin tescili ilgili kurumlar tarafından yapılmıştır. Günümüzde kısmen yıkık olarak ayakta kalma mücadelesi veren tek yapı ise Polat Yörükoğlu Evi'dir (Şekil 5), (Öztürk, 2018).

Ülkemizdeki geleneksel sivil konut mimarisinin mevcut durumu ve mimari yapısı birçok bilim insanı tarafından araştırılarak incelenmiştir. İnceleme konusu olan geleneksel sivil mimari yapılar çeşitli plan tipolojilerinde sınıflandırılmıştır. Bu konuda ülkemizde önemli araştırmalar yapan Sedat Hakkı Eldem “Türk Evi Osmanlı Dönemi” adlı üç ciltlik eseri mevcuttur. Eldem, geleneksel Anadolu ev plan tiplerini genel olarak; Sofasız Plan Tipi, Dış Sofalı Plan Tipi, İç Sofalı Plan Tipi ve Orta Sofalı Plan Tipi olmak üzere dört ana grupta değerlendirmiştir (Eldem, 1984).

Şekil 5. Günümüz Van Kenti Tarihi Evleri Haritası (Kaynak: Ş. Öztürk, 2017)

Genel olarak diğer birçok araştırmacı ise geleneksel Anadolu evlerini; Sofasız, Dış Sofalı, İç Sofalı ve Orta Sofalı Plan tipi içerisinde değerlendirmiştir (Berk, 1951; Eldem, 1984; Karpuz, 1984; Ekinci, 1985; Çal, 1987; Akkoyunlu, 1989; Hacıbaloğlu 1989; Karpuz 1991; Esmer 1992; Sayan, 1997; Tuncer, 1999; Sayan & Öztürk, 2001; Sayan 2003; Şenol, 2007; Demirci, 2011; Pektaş, 2014; Öztürk & Coşkun, 2014).

Geleneksel sivil mimarinin tamamlayıcı bölümlerinin konumu, iç mekân yapısı, formu gibi yapısal mimari özellikleri dikkate alındığında, geleneksel Van evleri, İç Sofalı Plan olarak tek katlı, iki katlı evler olarak üzere iki ana grupta sınıflandırılmaktadır. Geleneksel Van Evlerini plan tipolojisi açısından beş grupta incelemek mümkündür. Bunlar;

Tek Katlı Evler

İç Sofalı, İkiyüzlü, İki Odalı Plan

İki Katlı Evler

a. İç Sofalı, İkiyüzlü, İkiden Fazla Odalı Plan

b. İç Sofalı, İkiyüzlü, İkiden Fazla Odalı, Köşksüz Plan

c. İç Sofalı, İki Yüzlü, İkidenden Fazla Odalı, Köşklü Plan

d. İç Sofalı, İkiyüzlü, İki Odalı, Köşklü Plan (Öztürk, 1998; Ünsal & Öztürk, 1997; Öztürk, 1998; Öztürk, 2004).

Geleneksel Van evlerinin envanter çalışması 1995-2010 yılları arasında Mimar-Sanat Tarihçisi Şahabettin Öztürk tarafından 40 adet konutun mimari rölöve, restitüsyon proje ve belgelemesi yapılarak iki ciltlik bir kitap haline dönüştürülmüştür (Öztürk, 2018).

Araştırma konusu olan Tahir Paşa Konağı, plan tipolojisi olarak değerlendirildiğinde, İki Katlı Evler/İç Sofalı, İki Yüzlü, İkidenden Fazla Odalı, Köşklü, grup içerisinde yer almaktadır (Öztürk, 2004).

1. Meteryal ve Yöntem

Tahir Paşa Konağı'nın mevcut durumu, onarım ve kullanım sürecinin değerlendirilebilmesi için ilk olarak arşiv ve doküman taraması detaylı bir şekilde yapılmıştır. Konağın onarımı sonrası yeniden işlevlendirilmiş olduğu mevcut durumunun irdelenebilmesi için ise; nitel araştırmalarda gerçekliğin ortaya çıkarılması amacıyla diğer yöntemleri tamamlayıcı nitelikte olan katılımcı gözlem yöntemi kullanılmıştır.

Yapıya ait tarihî bilgiler, fotoğraf arşivleri ve kullanım kaynaklı değişiklikler belgelenmiştir. Bu amaçla Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Van Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü ile bölge üniversitelerin Mimarlık, Tarih, Restorasyon ve Sanat Tarihi bölümlerinin arşivleri, bu kapsamda koruma ve onarım bilimsel çalışmaları incelenmiştir.

Tahir Paşa Konağı'nın onarımından sonra yeniden kullanımı mümkündür. Tahir Paşa Konağı'na ait tarihî bilgiler, fotoğraf arşivleri ve yüklenen işlevden kaynaklı birtakım değişiklikler kronolojik olarak belgelenmiştir.

Tahir Paşa Konağı, betimsel ve araştırma model yöntemiyle tarihsel belge ve fotoğrafların tespiti yapılarak, mevcut fotoğraflardan elde edilen tüm bulgu ve belgeler ile özellikle restitüsyon çalışmaları değerlendirilmiştir. Onarım aşamasında özellikle yapının iç mekân plan özellikleri, zemin kaplaması ile ortaya çıkan yeni mimari özgün verileri kullanarak, revizyon onarım projesinin hazırlanması zorunluluk arz etmektedir. Tahir Paşa Konağı'nın çalışmasının başlangıcında yapının kullanımına kadar geçen tüm aşamaları görsel, video, betimsel ve kayıt verilerinin arşivlenmesi, proje müellifi ile ilgili kurum denetim teknik elemanları tarafından belgelenerek kayıt altına alınacaktır.

Koruma ve Onarım İlkeleri, “Koruma” amaçlı çalışmalarda en temel yaklaşım, en az müdahale ile “kültür varlığının” sorunlarının çözülmesi ve varlığını sürdürmesinin koşulları amaçlanmıştır. Konağın onarımında “radikal” ya da “esaslı müdahalelerden” zorunlu olmadıkça kaçınılmış, zorunlu olması durumunda bu müdahaleler özgün malzeme ve uygulama yöntemleri tercih edilmiştir.

Onarım aşamasında eserin özgün değerlerinin ve mimari bütünlüğünün bozulmayacağı biçim, içerik, kapsam ve detaylar kullanılmıştır. Yapılan onarım müdahale ile mevcuda aşırı yük bindirilmemiş, özgün malzemeye ağırlık verilmiştir. Genel olarak, bu temel kavramlar çerçevesinde bir bütün olarak yapıdaki belirtilen sorunları çözmeye yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalar yapılmıştır.

2. Tahir Paşa Konağı, Onarım Kriterleri

Tahir Paşa Konağı'nın onarım aşamaları, bilimsel koruma-onarım ilkeleri doğrultusunda yapılacaktır. Bu kapsamda;

a) Tahir Paşa Konağı'nın dönem izlerinin korunması için gerekli biçimde yapım/onarım ve denetim mekanizması kurulacaktır.

b) Tahir Paşa Konağı'nın sürdürme koşullarının sağlanabilmesi için gerekli olan en az onarım müdahalesi ile sorunlarının çözülmesi hedeflenmiştir.

c) Koruma-onarım müdahaleleri aşamalardan oluşan bir plan doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

e) Onarım müdahaleleri geri döndürülebilir yapım malzemesi, özgün malzemeye uyumlu, mevcuda aşırı yük getirmeyecek, özgün olana zarar vermeyecek türden ve özgün olandan ayırt edilebilir niteliklere özen gösterilecektir.

f) Tahir Paşa Konağı'nın onarım müdahaleleri her aşamada-müdahale öncesinde, sırasında, sonrasında her türlü görsel belgelenme yapılacaktır.

g) Uygulamacı uygulamanın her aşamasında teknik kontrollük tarafından yönlendirilmiş ve denetimi yapılacaktır.

Yüklenici firma, Tahir Paşa Konağı'nın koruma raporunda yer alan gerekli can, mal güvenliğini korumak ve diğer gerekli iş güvenliği önlemleri alarak çalışmaya başlanılacaktır.

Konak, onarım çalışmalarında görev alan işçi ve kalifiye usta elamanlar, konusunda uzman ve daha önce geleneksel sivil mimari onarım çalışmalarında görev yapan tecrübeli elemanlardan oluşturulacaktır.

3. Tahir Paşa Konağı'nın İncelenmesi

3.1. Konum

Tahir Paşa Konağı, günümüz Van İpekyolu ilçesinin, Selimbey Mahallesi, Eski Kale Yolu üzerinde (Sihke Caddesi), Ada No: 5249, Parsel No: 150 de yer almaktadır (Şekil 5,6). Eski Kale Yolu'nun kuzeyinde yer alan Tahir Paşa Konağı, zemine doğu-batı istikametinde kurulmuştur.

Şekil 6. Tahir Paşa Konağı Vaziyet Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2003)

Tahir Paşa Konağı'nın kuzeyi, doğusu ve batısı komşu parseller ile çevrelenmiştir. 2011 Van depreminde tarihi konağın ayakta olan mevcut beden duvarlarında ciddi hasarlar oluşmuştur. Konağın kuzeyinde özgün halde yer alan avlu (hayat) bağ, bahçe ve baraka bölümleri, 2023 yılında kurul tarafında yapılan ifraz işleminde ayrılmıştır (Öztürk, 2018).

3.2. Tarihçesi

Tahir Paşa Konağı'nın inşaa tarihine ait kitabe ve yazılı bir bilgiye ulaşılmamıştır. Tahir Paşa Konağı'nın inşaa tarihi, banisi ve hamisi hakkında yazılı bir belge mevcut değildir.

Şekil 7. Van Valisi Tahir Paşa (Kaynak: Google, 2024)

Mahalle sakinlerinden 85 yaşındaki değirmenci Topal Said Efendi'nin verdiği sözlü bilgiye göre, babasının kendisine anlatımında konağın, 1880 yılında Osmanlı Devleti yerel yöneticileri tarafından İranlı geleneksel kerpiç ustası Esad ustaya 100 altın karşılığında yaptırıldığını ifade edilmektedir¹. Konak, Tahir Paşa'nın Van'da görev yaptığı 03 Mart 1898 ile 18 Aralık 1906 tarihleri arasında Tahir Paşa ve ailesi tarafından kullanılmış, bu tarihten sonra yapı Tahir Paşa Konağı olarak bilinmektedir.

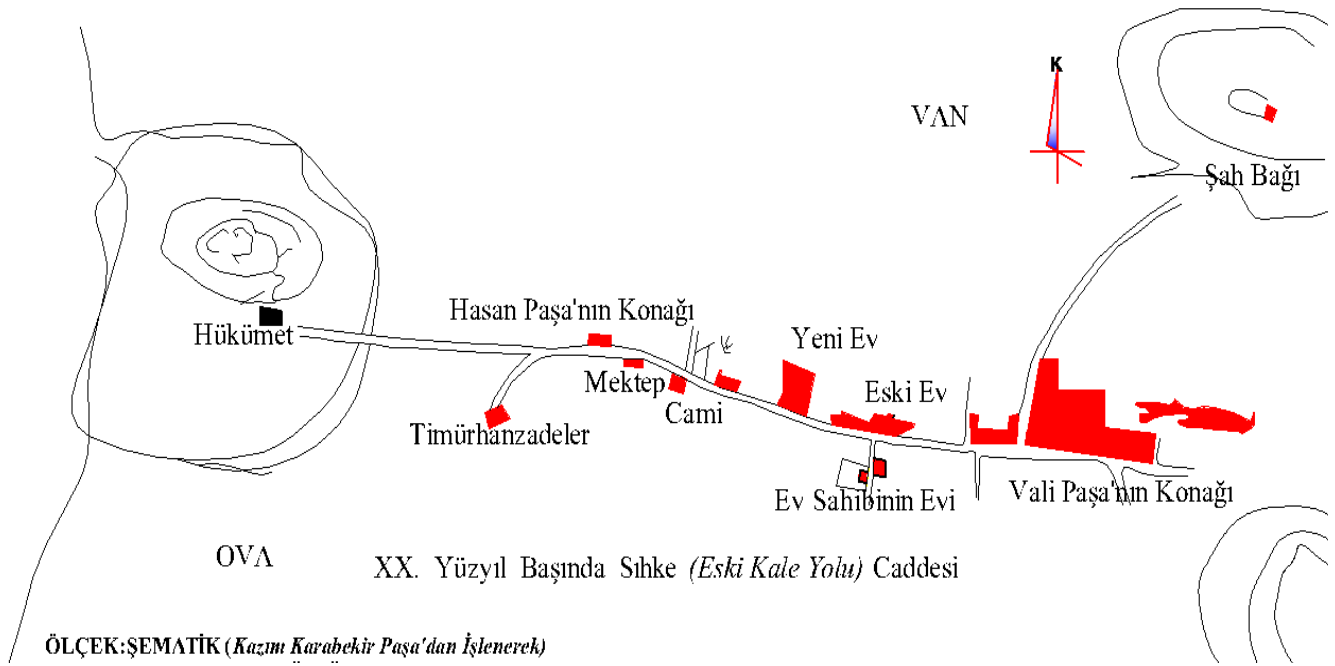

Şekil 8. Kazım Karabekir Paşa Fotoğrafları (Kaynak: Google, 2024)

Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından Dokuzuncu Kolordu Başkomutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Babası olan Mehmet Emin Bey, Van Zaptiye Alay Beyi olarak 03 Ağustos 1884 ile 25 Nisan 1889 tarihleri arasında görev yapmıştır. Mehmet Emin Bey, konağı beş yıl ikametgâh olarak kullanmıştır (Şekil 8,9), (Karabekir, 2014; Kızıloğlu, 1991; Bozkurt, 2019; Polat, 2019).

Tahir Paşa Konağı, 1915-18 (Van'ın işgali) yılları arasında Rus ve Ermeniler tarafından karargâh binası olarak kullanılmıştır. 2 Nisan 1918 de Rus ve Ermeniler Van'ı terk ettiğinde diğer tüm yapılarda olduğu gibi konağa da zarar vererek, yapının üst katını tamamıyla yıkmışlardır. Yerel Van halkın 1918 de kente geri dönüşünde Mustafa Dilaverzade ailesi tarafından yarı yıkık olan Tahir Paşa Konağı'nı onarak kullanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra konağın mülkiyeti devletten özel şahıs olan Mustafa Dilvarzade'ye geçmiştir (Öztürk, 2018).

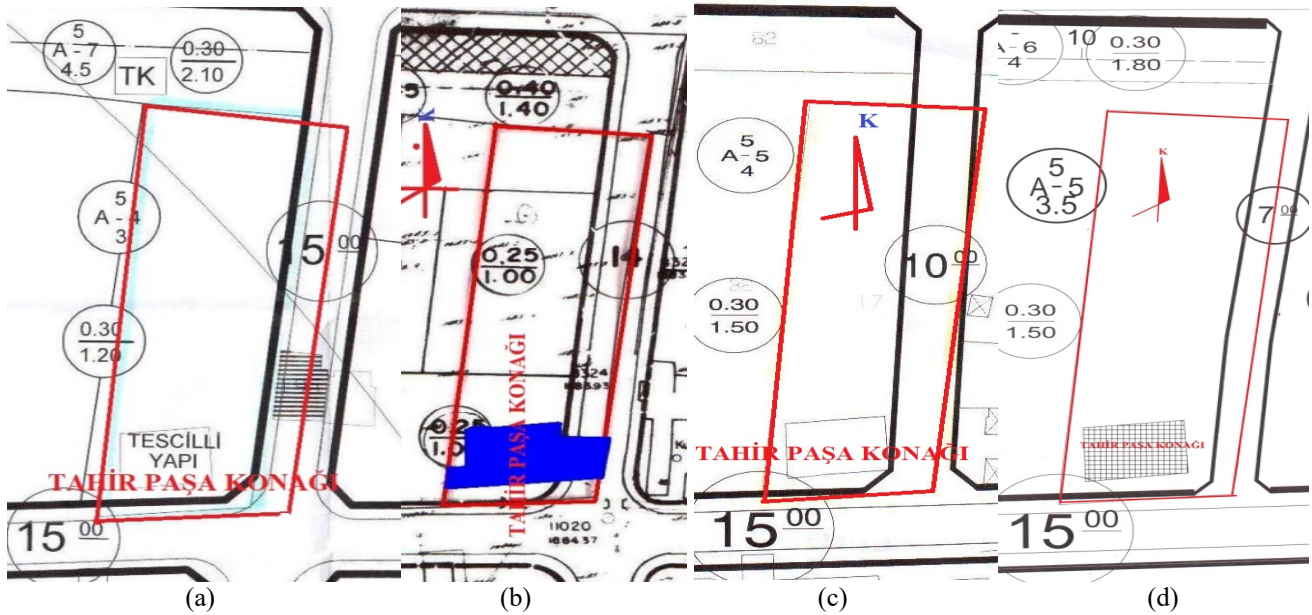
¹ Selimbey Mahallesi'nin değirmencisi olan Topal Said Efendi 2000 yılında vefat etmiştir.

ÖLÇEK: ŞEMATİK (Kazım Karabekir Paşa'dan İşlenerek)

Şekil 9. Tahir Paşa Konağı'nın Konumu (Kaynak: K. Karabekir'den İşlenerek, Ş. Öztürk, 2020)

Van'ın geleneksel sivil konut mimarisinin tüm özelliklerini üzerinde taşıyan konak, 1995 yılına kadar mülkiyet sahipleri tarafından kullanılmıştır. Tahir Paşa Konağı, Ankara Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 12.01.1979 tarih ve A-1495 sayılı kararı ile I. derecede sivil mimari eser olarak tescil edilmiştir (Öztürk, 2005).

Şekil 10 (a,b,c,d). Tahir Paşa Konağı İmar Plan Değişiklikleri (Kaynak: Van/İpekyolu Belediye İmar Arşivi, 2024)

Tahir Paşa Konağı, 04.07.1987 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından Müze Evi olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar başlatılmış, ancak ödenek yetersizliğinden dolayı yapının kamulaştırması yapılamamıştır. 1990 yılında Kültür Bakanlığı'nca hazırlanan Van Gölü ve Çevresi Turizm Rekreasyon Master Planı içinde Tahir Paşa Konağı'nın kamulaştırma ve restorasyonu yeniden planlanmış ancak yine ödenek yetersizliğinden yapılamamıştır.

Tahir Paşa Konağı, 2.620 m² arsa üzerinde kurulmuş, kuzeyinde avlu (hayat), bostan, bahçe, doğu, batı ve kuzeyde ihata (möhre) duvarı ile çevrelenmiştir. Konağın batısında odunluk, doğusunda ahır, samanlık, tandır evi, tek katlı düz toprak dam şeklinde inşa edilmiştir. Konağa ait bahçe içerisinde 1941 yılında meydana gelen Van depreminden sonra tek katlı ahşap malzeme ile bina edilen baraka yapısı inşa edilmiştir. Yapı avlusunun kuzeydoğusunda bir kalak, kuzeybatısında ise bir su kuyusu yer almaktadır (Şekil 6, 10, a,b,c,d), (Öztürk, 2018).

1995 yılından beri kullanılmayan konak, ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı, önce düz toprak damının tamamı, sonra beden ve iç duvarlarının büyük bölümü yıkılmıştır. Fotoğraflar ile evin yıllara göre yıkılma süreçleri mimari proje müellifi tarafından

düzenli bir şekilde belgelenmiştir. Van da 2011 yılında meydana gelen 7.2 ve 5.6 büyüklüklerindeki depremlerde Tahir Paşa Konağı'nın tamamen yıkılmıştır (Öztürk & Yeğin, 2012; Öztürk, 2018).

Şekil 11 (a, b). Tahir Paşa Konağı 2011 Deprem Sonrası Görünüşleri (Kaynak: Ş. Öztürk, 2011)

2011 Van depreminden sonra Van ili merkez imar planının yeniden hazırlanması sırasında Van Belediyesi tarafından konağın doğusuna boydan boya (güney-kuzey istikametinde) dört kez 15.00 m, 14.00 m, 10.00 m ve 7.00 m genişliğinde yeni bir yol açılmıştır. Böylece konağın tamamlayıcı müstemilatlarından olan tandır evi, ahır ve samanlık yapı bölümleri tamamen yol içinde kalarak tescilli konağın alan ve yapı bütünlüğü yok edilmiştir (Şekil 10, a, b, c, d).

Şekil 12. Tahir Paşa Konağı Günümüz Yıkık Genel Görünüşü (Kaynak: Ş. Öztürk, 2024)

Mülk sahiplerinden Elmas Öztürk ve mimari proje müellifi Şahabettin Öztürk'ün uzun hukuki mücadelesi sonucunda; önerilen yol alternatifleri hukuki dayanaktan yoksun kasıtlı olduğu tespit edilerek imar planından kaldırılmıştır. 2007 yılında mülk ortakları arasındaki anlaşmazlıkları çözmek amacıyla başlatılan izale-i şuu davası 2007-22 yılları arasında 15 yılda sonuçlanmıştır (Şekil 11, a, b, 12).

2002 yılında Tahir Paşa Konağı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Mimar Şahabettin Öztürk tarafından hazırlanarak, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 16.05.2003 tarih ve 317-3150 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Restorasyon ve restitüsyon projelerinin hazırlanmasında yapının mevcut izleri, 1979 yılına kadar evin içerisinde yaşayan insanların verdiği bilgiler, yapının mevcut iz ve kalıntıları ile eski fotoğraflardan yararlanılmıştır.

Şekil 13. Tahir Paşa Konağı Genel Görünüşü (Kaynak: Ş. Öztürk, 1995)

Tahir Paşa Konağı'nın rekonstrüksiyon uygulama projeleri ise Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 24.08.2021 tarih ve 2873 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Şekil 13). Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu proje müellifi ve maliklerini görüşü alınmadan 26.09.2023 tarih ve 3721 sayılı karar ile Tahir Paşa Konağı'nın alan ve yapı bütünlüğüne helal getirecek şekilde çevre komşu parsellere yüksek kat ve rant sağlamak amacıyla koruma bandı ve ifrazı yapılmıştır.

Şekil 14. Tahir Paşa Konağı İmar Plan Değişikliği (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

İfraz sonucunda arsanın 2.620.00 m²lik alanı 830,00 m²ye düşürülmüştür (Şekil 14). Tahir Paşa Konağı'nın avlu (hayat), bostan ve bahçe bölümlerindeki tüm özgün müstemilatı koruma adına ilgili bölge kurulunca yok edilmesine izin verilmiştir.

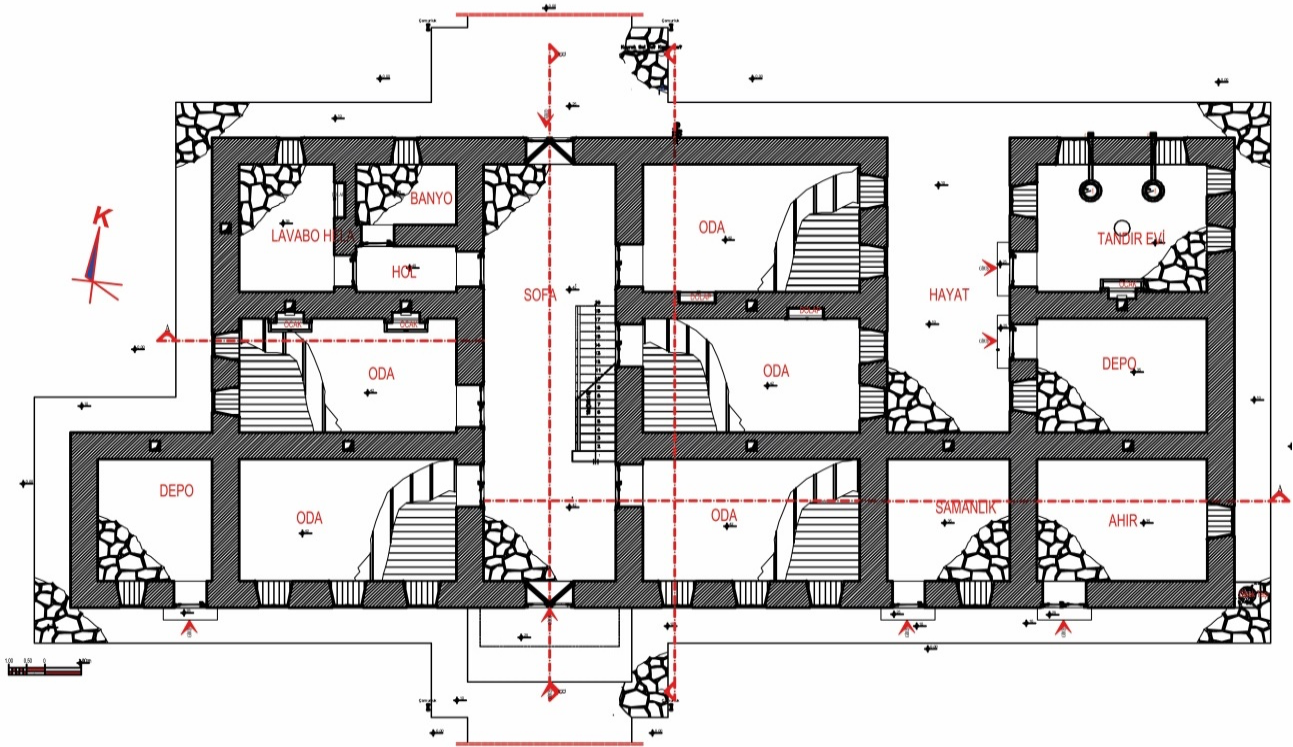
3.3. Plan

Tahir Paşa Konağı, doğu-batı istikametinde 32.15 m, kuzey-güney istikametinde ise 13.25 m ölçülerinde dikdörtgen formunda düz bir zemine kurulmuştur. Konağın zemin kat sofasına, sokak yönünden (güney) açılan 1.70 m genişliğindeki çift kanatlı üzeri metal saç dövme kaplamalı ahşap kapı ile girilmektedir (Şekil 15).

Kuzey-güney istikametinde 3.80x11.35 m ölçülerinde dikdörtgen planlı sofanın, giriş kapısı aksı üzerinde, kuzey beden duvarının ortasındaki çift kanatlı bir kapı yardımıyla avlu (hayat) bölümüne çıkılmaktadır (Şekil 15). Sofanın güneydoğu köşesindeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı ile geçilir. Oda, 3.47x6.17 m ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formunda planlanmış, güney duvarına açılmış üç adet benzer mimari özelliklere sahip kuşkanat mazgal pencere yer almaktadır.

Sofanın doğu duvarının ortasındaki 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı bir kapı ile 3.50x6.15 m ölçülerinde dikdörtgen formundaki orta odaya girilir. Odanın doğu duvarına açılmış iki adet benzer mimari özelliklere sahip kuşkanat mazgal pencere ile iç mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Odanın kuzey duvarında 0.30 m derinliğinde 1.00 m genişliğinde ahşap bir dolap nişi yerleştirilmiştir (Şekil 15).

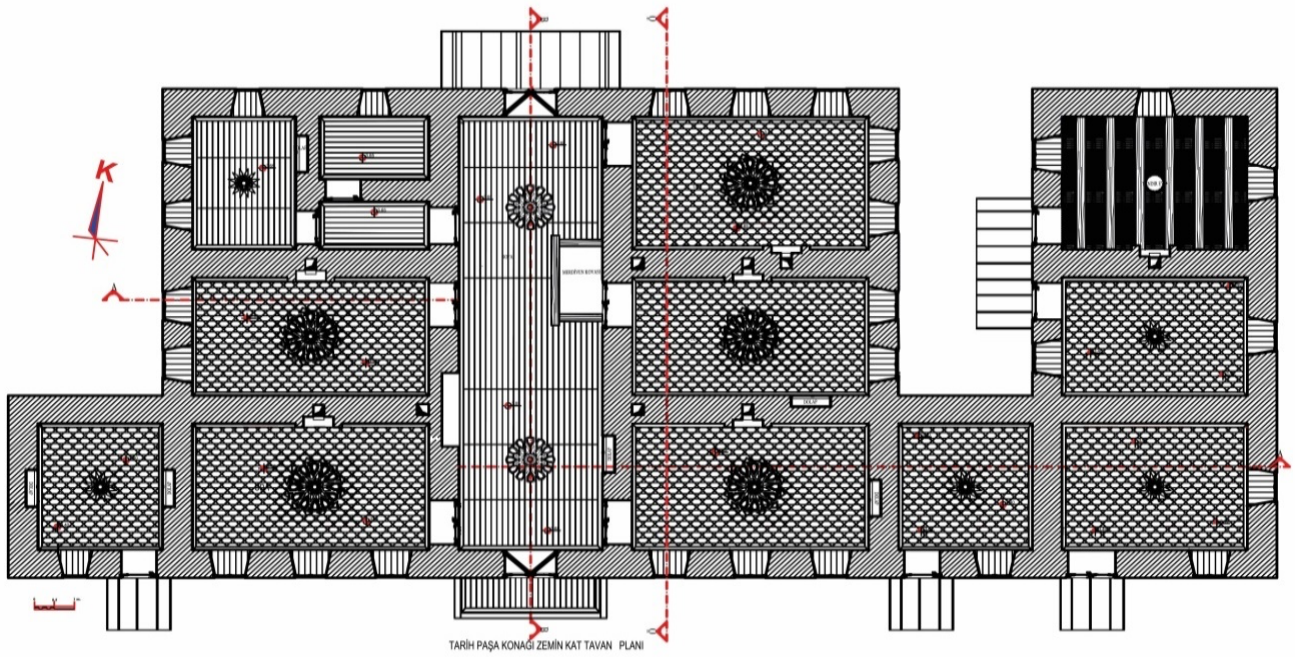
Sofanın kuzeydoğu köşesindeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla geçilir. Oda, 3.61x6.00 m ölçülerinde dikdörtgen formunda planlanmıştır. Odanın doğu duvarına açılmış iki, kuzey duvarına ise üç toplamda beş adet içten 1.05 m, dıştan 0.80 m genişliğinde benzer mimari özelliklere sahip kuşkanat mazgal pencere yer almaktadır (Şekil 15). Odanın güney duvarına 0.30 m derinliğinde 1.00 m genişliğinde bir ahşap dolap nişi yerleştirilmiştir.

Şekil 15. Tahir Paşa Konağı Zemin Kat Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Sofanın batı duvarının ortasındaki 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı ahşap bir kapı ile 3.20x6.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlı odaya girilir. Odanın batı beden duvarında iki adet benzer kuşkanat mazgal pencere ile kuzey duvarında iki adet duvara gömülü ocak yer almaktadır (Şekil 15).

Sofanın kuzeybatı bölümündeki 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla 1.30x2.78 m ölçülerindeki lavabo, banyo ve hol bölümüne geçilir. Holün kuzeyindeki banyoya 0.90 m genişliğindeki tek kanatlı ahşap bir kapı ile girilir. Banyonun kuzey beden duvarının ortasında dıştan 0.70 m, içten 0.90 m genişliğindeki kuşkanat mazgal bir pencere yerleştirilmiştir. Holün batısında yer alan 0.90 m genişliğindeki tek kanatlı kapı yardımıyla lavabo ve hela bölümlerine girilmektedir.

Şekil 16. Tahir Paşa Konağı Zemin Tavan Kaplama Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Hela ve lavabo mekânı 2.63x3.60 m ölçülerinde, kuzey beden duvarına açılan bir adet kuşkanat mazgal ahşap pencere ile doğu duvarına bir adet dolap nişi yerleştirilmiştir (Şekil 15,16). Sofanın güneybatı köşesindeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla girilir. Oda, 3.47x6.17 m ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formunda planlanmıştır. Odanın güney duvarına açılmış üç adet benzer kuşkanat mazgal ahşap pencere yer alır.

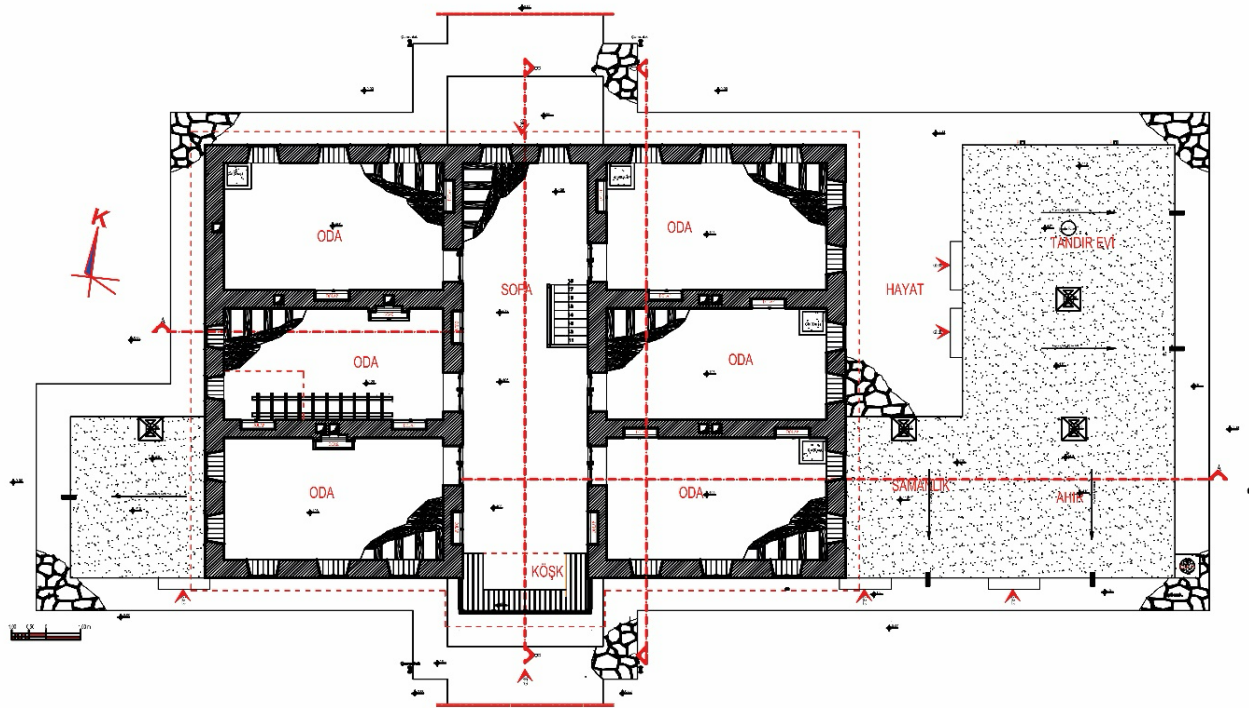

Şekil 17. Tahir Paşa Konağı Güney Görünüşü (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 2020)

Tahir Paşa Konağı'nın güneybatısında yapıya bitişik olarak inşa edilen tek katlı odunluk bölümü yer almaktadır. Odunluğa güney cepheden 0.90 m genişliğindeki ahşap kapı yardımıyla girilir. Odunluğun giriş kapısının önünde 0.35 m genişliğinde, 1.50 m uzunluğunda yonu yekpare taştan imal edilmiş bir basamak yer almaktadır. Odunluk, 3.25x3.55 m ölçülerinde olup güney beden duvarına açılmış bir adet mazgal kuşkanat pencere ile mekânın aydınlatılması sağlanmıştır (Şekil 16,17).

Tahir Paşa Konağı'nın doğu bölümüne bitişik olarak inşa edilen servis bölümlerinden tandır evi, samanlık ve ahır, tek katlı düz toprak damlı olarak inşa edilmiştir. Samanlığa giriş, evin güney cephesinin doğu kısmındaki 0.90 m genişliğinde tek kanatlı kapı yardımıyla giriş yapılır. Samanlık giriş kapısının önünde 0.35 m genişliğinde, 1.50 m uzunluğunda yonu yekpare taştan imal edilmiş bir basamak yer almaktadır. Samanlık, 3.40x3.44 m ölçülerinde olup güney beden duvarına açılmış iki adet kuşkanat mazgal pencere ile iç mekânın aydınlatılması sağlanmıştır (Şekil 16,17). Samanlık bölümünün doğusunda bitişik olarak inşa edilen ahıra 0.90 m genişliğindeki tek kanatlı kapı yardımıyla girilir.

Ahır bölümü, 3.44x4.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Ahırdaki yemlik doğu duvarına paralel 0.70 m yüksekliğinde, 0.50 m genişliğinde planlanmıştır. Ahırın aydınlatması doğu duvarındaki bir adet kuşkanat mazgal pencere ile sağlanmaktadır. Ahırda evin ihtiyacını sağlayacak sayıda inek ile binek atlar beslenmektedir (Şekil 15).

Şekil 18. Tahir Paşa Konağı Üst Kat Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Ahırın kuzeyine bitişik olan depo (ambar) ve tandır evine giriş, avludan (hayat) sağlanmaktadır. Ambar bölümüne batı yönünde 0.90 m genişliğindeki tek kanatlı kapı ile girilir. Ambar giriş kapısının önünde 0.35 m genişliğinde, 1.50 m uzunluğunda yonu yekpare taştan imal edilmiş bir basamak yer almaktadır. Ambar, 3.20x4.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup batı duvarında bir adet mazgal pencere yerleştirilmiştir (Şekil 15,16).

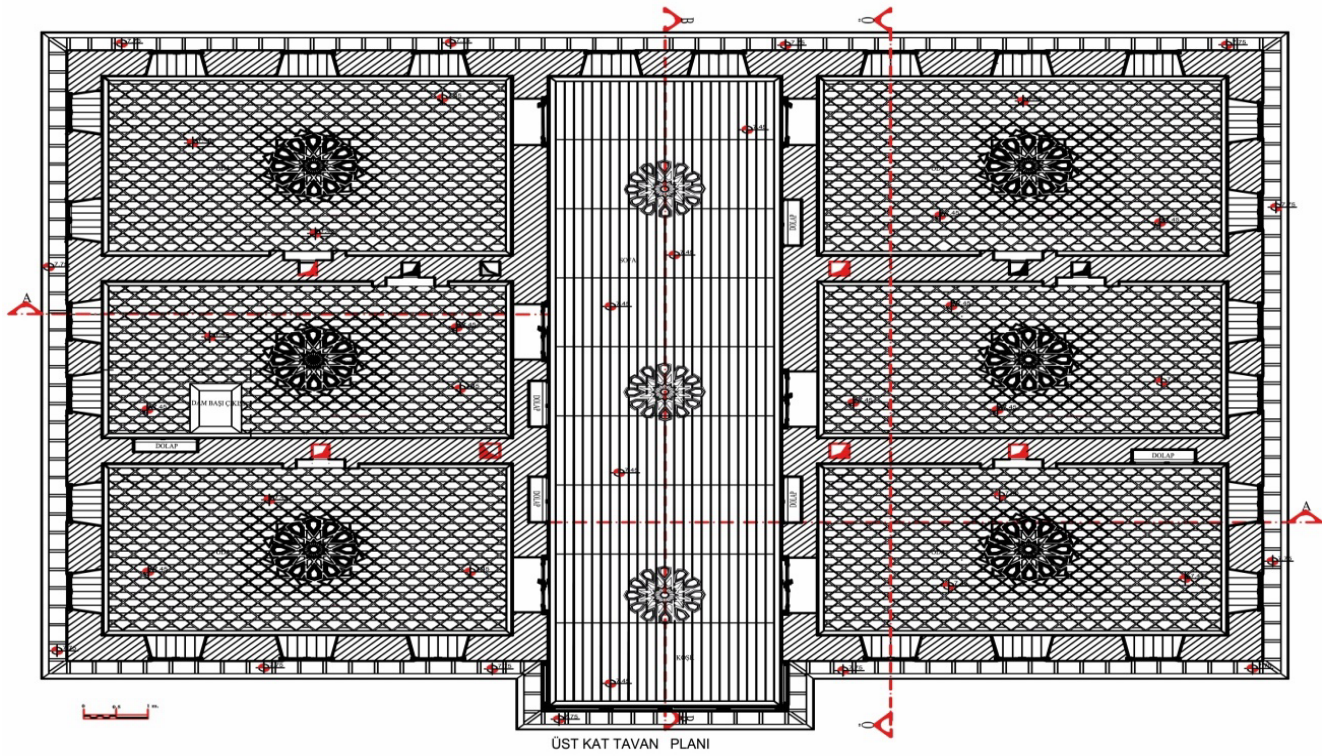
Ambarın kuzeyinde yer alan tandır evine 0.90 m genişliğinde tek kanatlı kapı yardımıyla girilir. Tandır evi giriş kapısının önünde 0.35 m genişliğinde, 1.50 m uzunluğunda yonu yekpare taştan imal edilmiş bir basamak yer almaktadır. Tandır evi, 3.25x4.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olarak düzenlenmiştir.

Tandır evinin içerisinde biri her gün, diğeri haftada bir kullanılmak üzere iki adet tandır ile bir ocak yer almaktadır. Tandır evinin aydınlatılması, doğu ile kuzey beden duvarlarında ikişer, batı duvarında bulunan bir toplam beş adet kuşkanat mazgal pencere ve düz toprak damdaki yuvarlak planlı bir baca ile sağlanır (Şekil 15,16).

Giriş zemin katında yer alan sofanın doğu duvarına bitişik ve paralel olarak yerleştirilmiş olan tek kollu 1.10 m genişliğindeki ahşap merdiven ile üst katın sofasına çıkış sağlanır. Üst kat sofası 3.65x13.70 m ölçülerinde kuzey-güney istikametinde gelişen dikdörtgen formunda planlanmıştır (Şekil 18,19). Üst kattaki sofa bölümü, cadde (güney) yönüne doğru 1.10 m genişliğinde dışa çıkma yaparak köşk bölümünü oluşturmaktadır.

Köşkün doğu ve batı yanlarında birer, önünde ise dört adet benzer mimari özelliklere sahip toplam altı adet düşey sürgülü metal ferfojeli giyotin pencereler yer alır. Köşkün ön (güney) ve her iki yanları 0.60 m yükseklikte 0.70 m genişlikte ahşaptan imal edilmiş "U" formunda sedir (makat) yerleştirilmiştir (Şekil 18,19).

Sofanın kuzey beden duvarındaki iki adet benzer mimari özelliklerde kuşkanat mazgal pencere ile batı duvarında iki, doğu duvarında bir, toplamda üç adet ahşap dolap nişi bulunmaktadır. Sofanın doğu duvarının ortasında yer alan merdivenkovanı ahşap dekoratif korkuluklar ve üst kapak ile donatılmıştır. Üst kat sofasının doğu ve batı duvarlarına karşılıklı olarak açılan üçer toplamda altı adet oda bulunmaktadır. Üst kat sofasının güneybatı bölümündeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla odaya giriş sağlanır. Oda, 3.75x6.40 m ölçülerinde dikdörtgen formunda planlanmıştır. Odanın güney beden duvarına açılmış üç, batı duvarına açılmış iki, toplam beş adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ile kuzey duvarına yerleştirilmiş bir adet ocak nişi yer almaktadır (Şekil 18,19).

Şekil 19. Tahir Paşa Konağı Üst Kat Ahşap Tavan Kaplama Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Sofanın batı duvarının ortasında 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla 3.40x6.50 m ölçülerindeki dikdörtgen planlı odaya girilir. Odanın batı beden duvarına açılmış iki adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ve odanın kuzeydoğu köşesinde bir adet ocak nişi ile güney duvarında bir dolap nişi bulunur. Odanın güney duvarına paralel olarak yerleştirilen ahşap portatif bir merdiven yardımıyla “Dam Başı” adı verilen özel bölüm ile düz toprak dama çıkılır (Şekil 18,19). Sofanın kuzeybatı bölümündeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla girilir. Oda, 3.40x6.40 m ölçülerinde dikdörtgen formunda planlanmış, odanın kuzey beden duvarına açılmış üç adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ile güney ve doğu duvarına yerleştirilmiş iki adet dolap nişi yer almaktadır. Odanın kuzeybatı köşesinde 0.15x0.80x0.80 m ölçülerinde yekpare taştan imal edilmiş, zemine gömülü çal (çol) adı verilen duş teknesi yer almaktadır (Şekil 18,19).

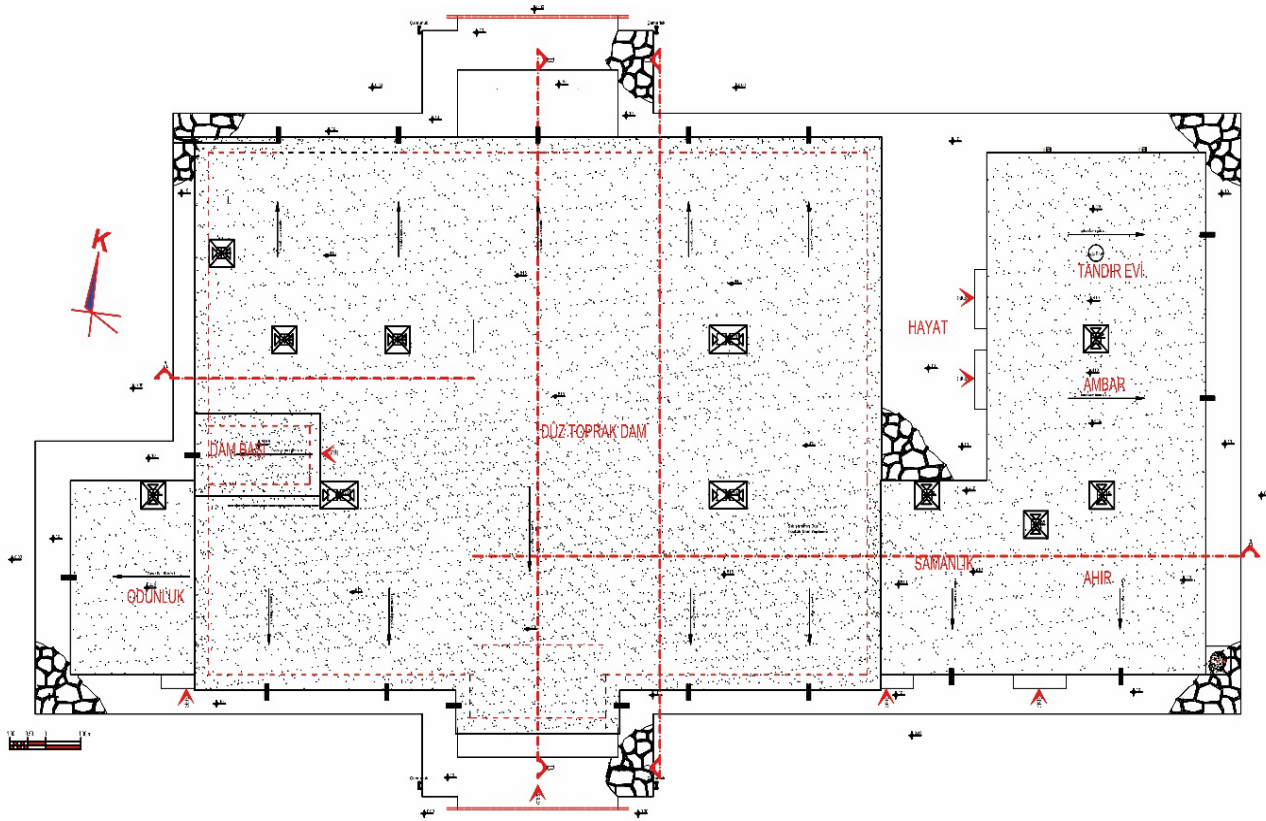
Sofanın güneydoğu bölümündeki odaya 1.30 m genişliğindeki çift kanatlı kapı yardımıyla girilir. Oda, 3.70x6.40 m ölçülerinde dikdörtgen formunda planlanmış, odanın güney beden duvarına açılmış üç, doğu beden duvarına açılmış iki toplam beş adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ile kuzey duvarına yerleştirilmiş iki adet ahşap dolap nişi yer almaktadır. Odanın kuzeydoğu köşesinde 0.15x0.80x0.80 m ölçülerinde yekpare taştan imal edilmiş çal (çol) adı verilen duş teknesi yer almaktadır. Sofanın doğu duvarının ortasında yer alan odaya 1.30 m genişlikteki çift kanatlı ahşap kapı yardımıyla girilir. Oda, 3.44x6.40 m ölçülerinde dikdörtgen formunda planlanmış, odanın doğu beden duvarına açılmış iki adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ile kuzey duvarına yerleştirilmiş bir adet ahşap dolap nişi yer almaktadır (Şekil 18).

Sofanın kuzeydoğu bölümünde yer alan 1.30 m genişlikteki çift kanatlı ahşap kapı yardımıyla 3.90x6.40 m ölçülerindeki dikdörtgen formunda planlanmış odaya girilir. Odanın kuzey beden duvarına açılmış üç, doğu beden duvarına açılmış iki toplam beş adet benzer mimari özellikte kuşkanat mazgal pencere ile güney ve batı duvarlarına yerleştirilmiş birer dolap nişi yer almaktadır (Şekil 18).

Tahir Paşa Konağı'nın ana giriş ve avlu çıkışı (hayat) kapılarının önü 2.10x4.55 m ölçülerindeki yonu taş kaplamalı olarak düzenlenmiştir. Odunluk, ahır, samanlık, ambar ve tandır evi mekânlarının girişleri ise 1.00x1.50 m ölçülerinde giriş platformları yine yonu taş kaplamalı olarak düzenlenmiştir (Şekil 15,18).

3.4. Düz Toprak Dam Planı

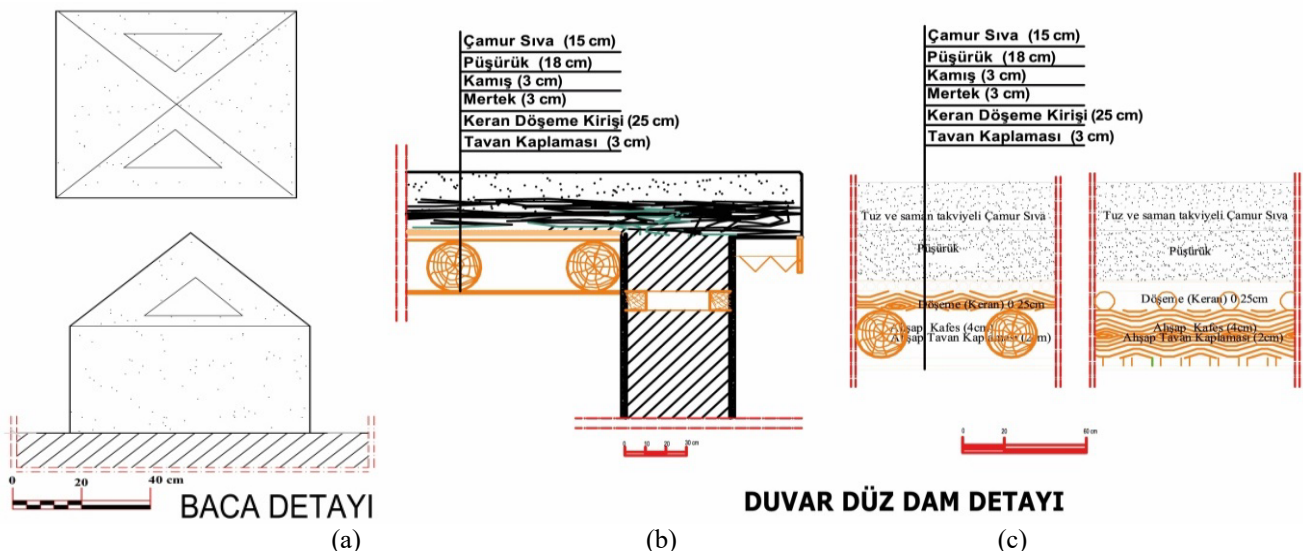
Tahir Paşa Konağı'nın düz toprak damı, beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, konağın batısında yer alan tek katlı odunluk mekânın üzeri 3.90x4.92 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Düz toprak dam üzerine yağın kar ve yağmur sularını tahliye etmek için batı yöne eğimli yuvarlak kesitli bir adet ahşap çörten yerleştirilmiştir (Şekil 20), (Öztürk, 2018). Odunluk düz toprak damın kuzeyinde 0.70x0.70 m ölçülerinde kare planlı bir adet baca yer almaktadır. Baca düz dam zemininden 0.75 m yüksekliğinde üzeri konik formunda şekillenmiştir (Şekil 20,21a).

Şekil 20. Tahir Paşa Konağı Düz Toprak Dam Planı (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Düz toprak damın ikinci bölümü, konağın doğusunda tek katlı samanlık, ahır, ambar ve tandır evi mekânlarından oluşmaktadır. Ahır ve samanlık mekânları 4.90x9.60 m ölçülerinde dikdörtgen planlı düz toprak damlı bir yapıya sahiptir. Düz toprak dam üzerindeki kar ve yağmur sularını tahliye etmek üzere doğu yönüne eğimli yuvarlak kesitli iki adet ahşap çörten yerleştirilmiştir. Düz toprak dam üzerinde bir adet 0.70x0.70 m ölçülerinde kare planlı baca zeminden 0.75 m yüksekliğinde üzeri konik formunda şekillenmiştir (Şekil 20,21a).

Düz toprak damın üçüncü bölümü ise kuzeyden ahır mekânına bitişik olarak inşa edilen ambar ve tandır evidir. Ambar ve tandır evi mekânlarının üzeri ise 6.20x8.32 m ölçülerinde dikdörtgen planlı düz toprak damlı bir forma sahiptir (Şekil 20, 21 a). Tandır evinin düz damının ortasında bir adet 0.45 m çapında yuvarlak tandır bacası yer almaktadır. Düz toprak damda bulunan baca, 0.70x0.70 m ölçülerinde kare planlı zeminden 0.75 m yüksekliğinde üzeri konik formda şekillenmiştir. Düz toprak dam üzerindeki kar ve yağmur sularını tahliye etmek üzere doğu yöne eğimli yuvarlak kesitli iki adet ahşap çörten yerleştirilmiştir (Şekil 20, 21 a,b,c).

Şekil 21. Tahir Paşa Konağı (a) Baca, (b) Duvar ve (c) Düz Toprak Dam Sistem Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Tahir Paşa Konağı'nın düz toprak damının üçüncü bölümü konağın üst damıdır. Bu bölüm 14.05x18.65 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir. Düz toprak dam üzerindeki kar ve yağmur sularını tahliye etmek üzere kuzey yönünde beş adet, güney yönünde dört adet, köşk bölümünde biri doğu, biri batı yöne eğimli olmak üzere, toplam 11 adet yuvarlak kesitli ahşap çörten yerleştirilmiştir. Düz toprak damın kuzeyinde üç adet 0.70x0.70 m ölçülerinde kare planlı ve üç adet 0.70x1.05 m ölçülerinde toplamda altı adet baca, düz dam zemininden 0.75 m yüksekliğinde üzeri konik formda şekillenmiştir (Şekil 21 a,b,c).

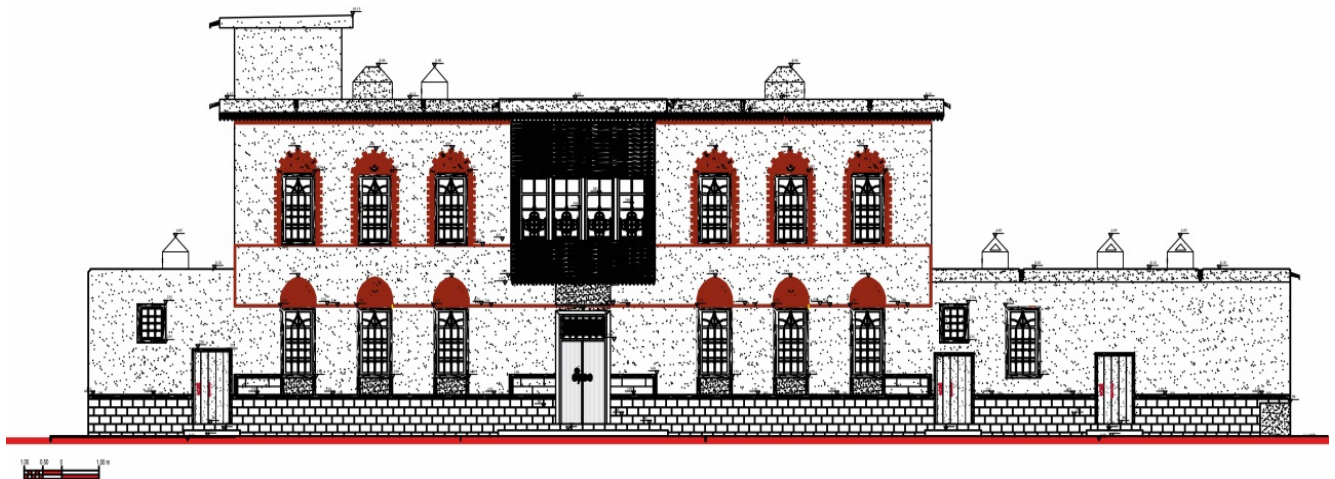
Şekil 22. Tahir Paşa Konağı Güney Görünüşü (Kaynak: İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivi, 1995)

Tahir Paşa Konağı'nın düz toprak damının dördüncü bölümü ise konağın düz damının batı orta bölümünde yer alan dam başıdır. Dam başı düz toprak damı, 2.08x3.57 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir. Düz toprak dam üzerindeki kar ve yağmur sularını tahliye etmek üzere batı yönünde bir adet yuvarlak kesitli ahşap çörten yerleştirilmiştir (Şekil 20,22).

Dam başına üst katın oda bölümünde yer alan portatif ahşap bir merdiven ile çıkılır. Düz toprak damın ilkbahar ve sonbahar aylarında yıllık periyodik bakımlarını yapmak için ve kış aylarında düz toprak damdaki karın kürenerek temizliği ve süpürülmesi amacıyla kullanılan kar temizleme ve bakım alet ve araçları dam başı içerisindeki bölümde muhafaza edilir (Şekil 22).

3.5. Cepheler

Tahir Paşa Konağı'nın ön (güney) giriş cephesi oldukça hareketlidir (Şekil 23). Konağın giriş güney cephesi 32.15 m doğu-batı uzunluğunda, yapıya bitişik doğuda samanlık, ahır, ambar ve tandır evi, batıda odunluk mekânları tek katlı bir yapıya sahiptir. Konağın güney cephesi tretuvar zemininden 0.90 m yüksekliğe kadar dört sıra kesme taşlı subasmanın üzeri, 0.12 m kalınlığındaki ahşap hatıl ile kuşatılmıştır (Şekil 23).

Şekil 23. Tahir Paşa Konağı Güney Cephesi (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Ahşap hatılın üzeri seviyede giriş kapısının her iki yanı ile konağın doğu ve batı köşeleri, 0.40x1.15 m ölçülerindeki iki sıra kesme taş sıralarından oluşan dikdörtgen formun, ahşap pervazlarla çevrelenmiştir (Şekil 23,24).

Konağın giriş (güney) cephesinde üst kattı 1.10 m dışa taşıntılı ahşap köşk bölümünden oluşmaktadır. Köşk güneye cephesine dört, doğu ve batı cephelerine ise birer toplamda altı adet metal ferfojeli giyotinli pencere yer almaktadır (Şekil 23, 25).

Şekil 24. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Görünüşü (Kaynak: İstanbul Alman Arkeoloji Enst. Arşivi, 1995)

Giriş kapısı ve köşkün her iki yanında aynı yatay ve düşey doğrultuda zemin ve üst katta bulunan üçer dizilime sahip toplam altı adet dikdörtgen formlu pencereler yer almaktadır. Zemin kat pencereleri subasman hatılının üzerinde 0.40x0.75 m ölçülerindeki dikdörtgenin çevresi ahşap pervaz ile çevrelenmiştir. Pencereler 0.75x1.52 m ölçülerinde iki kanatlı dikdörtgen bir yapıya sahiptir (Şekil 24,25).

Şekil 25. Tahir Paşa Konağı Giriş Güney Cephesi (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 1988)

Zemin kat pencerelerinin üzeri bir sıra tuğla diziliminden sonra yarıçapı 0.63 m olan tuğla örgülü sivri kemerin içerisi yatay ve düşey örgülü tuğla örgülüdür (Şekil 25). Cephe zemin kat pencerelerin üzeri ile üst kat pencerelerin alt bölümündeki bir sıra yatay tuğla cephede boydan boya devam ederek, düşeyde 1.48 m yüksekliğinde köşkün her iki yanında iki adet simetrik dikdörtgen alan oluşturmaktadır (Şekil 24,25).

Güney cephesinin üst kattaki pencereleri zemin kat pencereleri ile aynı ölçülerdedir. Üst kat pencereleri tuğla bezemesi altta bir sıra yatay daha sonra her iki yanında pencere düşey ahşap kayıta dik konumda iki kısa, iki uzun sıralar halinde düzenlenmiştir. Üst kat pencere üzerleri yuvarlak formlu tuğla örgülü bir kemerle tamamlanmıştır.

Şekil 26. Tahir Paşa Konağı Güneydoğu Görünüşü (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 1988)

Üst kat yuvarlak kemerlerin içerisi yatay ve düşey sıralı tuğla örgülüdür. Güney cephenin zemin ve üst katın ortasındaki pencere kemerlerinin içerisinde ay yıldız motifi işlenerek üzeri cass² harcı ile sıvanmıştır (Şekil 23,25,27,42). Konağın güney cephesi zeminden 7.55 m yükselerek 0.30 m genişliğinde boydan boya devam eden beş sıra yatay ve belli aralıklı düşey tuğla ile örgülü bir bant yer almaktadır. Güney giriş cephesindeki saçak 0.30 m dışa taşıntılı ahşap süslemeli alınlık bulunmaktadır. Saçak alınlık süslemesi, köşk bölümünün ön ve her iki yan bölümünde de kullanılmıştır (Şekil 26,27).

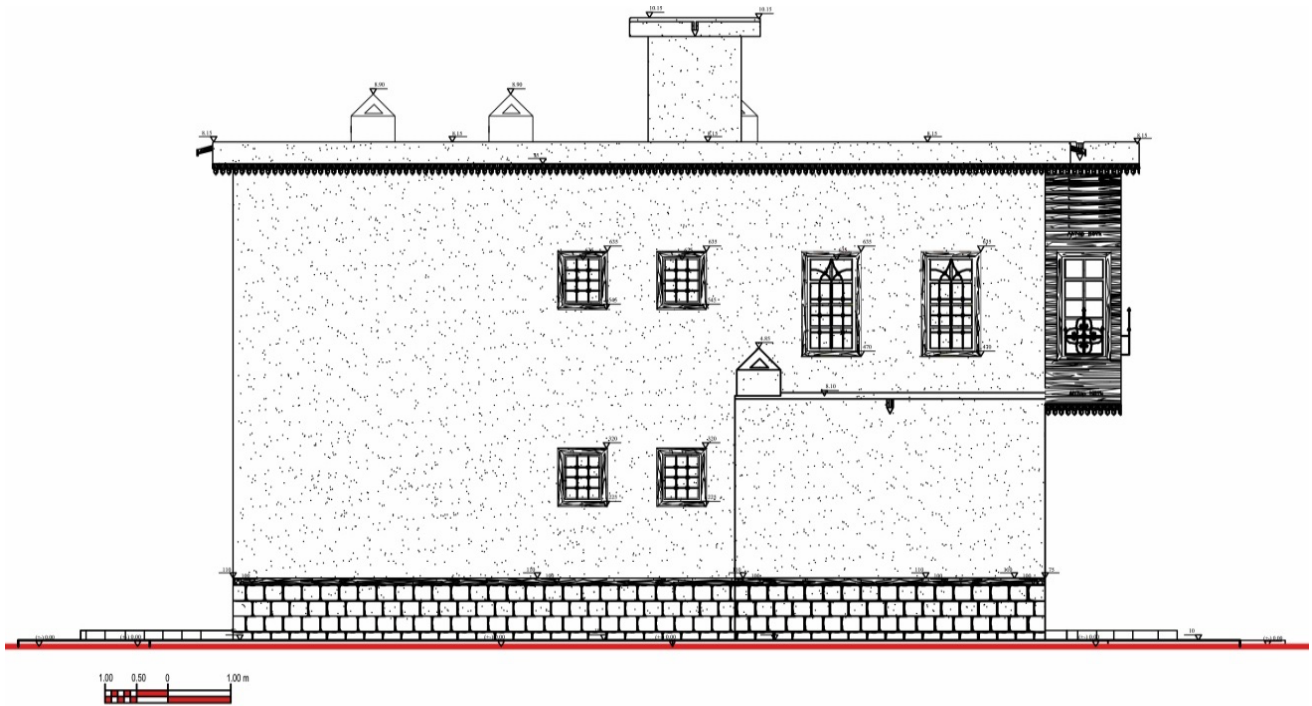

Şekil 27. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Görünüşü (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 1988)

Giriş kapısının üzerinde yer alan 0.75x1.50 m ölçülerindeki dikdörtgenin çevresi bir sıra tuğla örgülü olup, 0.10 m içerlek yapılmıştır. Güney cephesinin tüm pencereleri ile giriş kapısı üzerindeki aydınlık bölümü metal ferforjelerle donatılmıştır. Konağın giriş güney cephesinin düz toprak damında beş adet baca, çörten çıkıntıları ve dam başı bölümü ile oldukça hareketli bir yapıya sahiptir (Şekil 23,25,27,28).

² Cass Harcı; Van ve çevresinde bulunan kalker taşı ve alçı taşının öğütülüp toz haline getirilerek, içerisine keçi kılı, kireç kaymağı, odun külü ve saman ilave edilerek homojen bir şekilde karılıp, mimari yapılarda çamur sıva üzerine ince bir tabaka halinde perdahlanarak tatbiki yapılan sıva harcıdır.

Konağın giriş cephesindeki pencere, kapı ve diğer mimari elemanları ile doluluk ve boşluk oranı arasında bir denge oluşturarak cephe hareketliliğine neden olmuştur (Şekil 27). Tahir Paşa Konağı'nın batısında yer alan tek katlı odunluk bölümü 3.90 m genişliğinde ve 3.56 m yüksekliğindeki beden duvarı saçaksız olarak düz toprak dama geçmektedir.

Şekil 28. Tahir Paşa Konağı Batı Cephesi (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

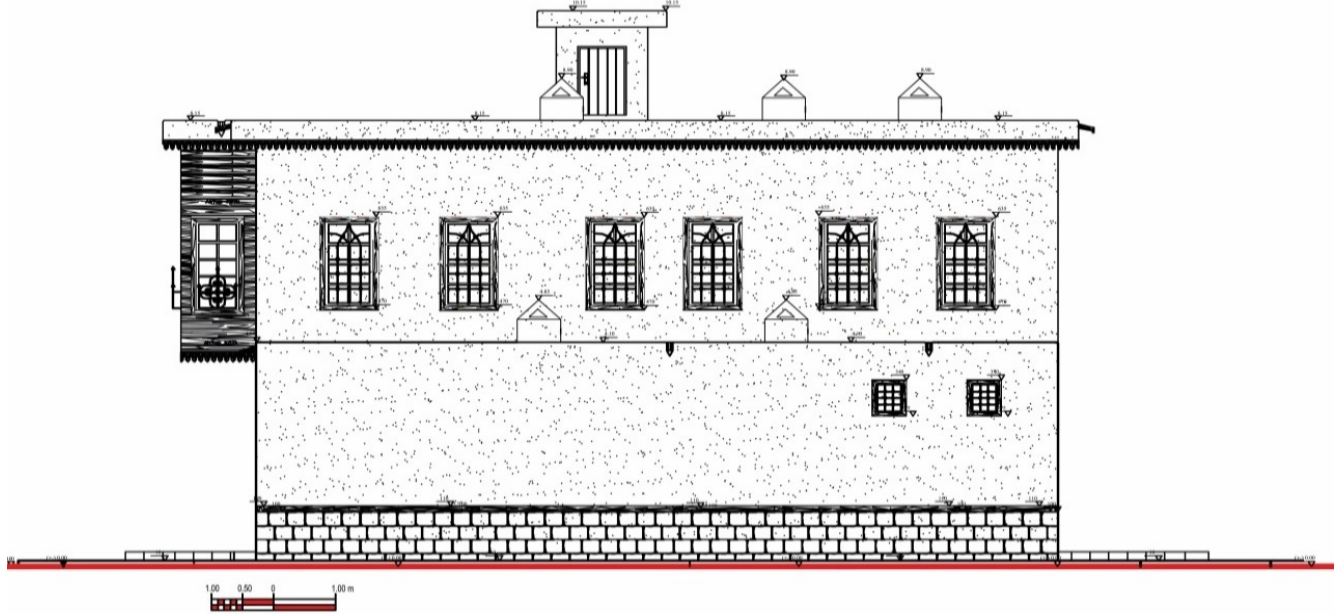
Konağın batı cephesi boydan boya tretuvar zemininden 0.90 m yüksekliğe kadar dört sıra kesme taştan oluşan subasmanın üzeri, 0.12 m kalınlığındaki ahşap hatıl ile kuşatılmıştır. Odunluğun gerisinde kalan konağın batı cephesi 12.93 m genişliğinde 7.80 m yüksekliğindeki beden duvarı 0.30 m dışa çıkıntılı düz ahşap süslemeli bir saçak yardımıyla toprak dama geçiş yapmaktadır (Şekil 28,29).

Şekil 29. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Görünüşü (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 1988)

Odunluğun batı cephesinde düz damında bir adet baca yer almaktadır. Cephenin zemin ve üst katında yer alan küçük mazgal pencereler ve üst kattaki iki adet pencere aynı yatay aks üzerinde iki adet simetrik dikdörtgen formlu pencereler yer almaktadır (Şekil 28). Batı cephesinin güneyinde ahşap köşk çıkıntısı ve düz toprak damdaki dam başı ile üç adet baca batı cephesinin hareketlenmesine neden olmuştur (Şekil 28,29).

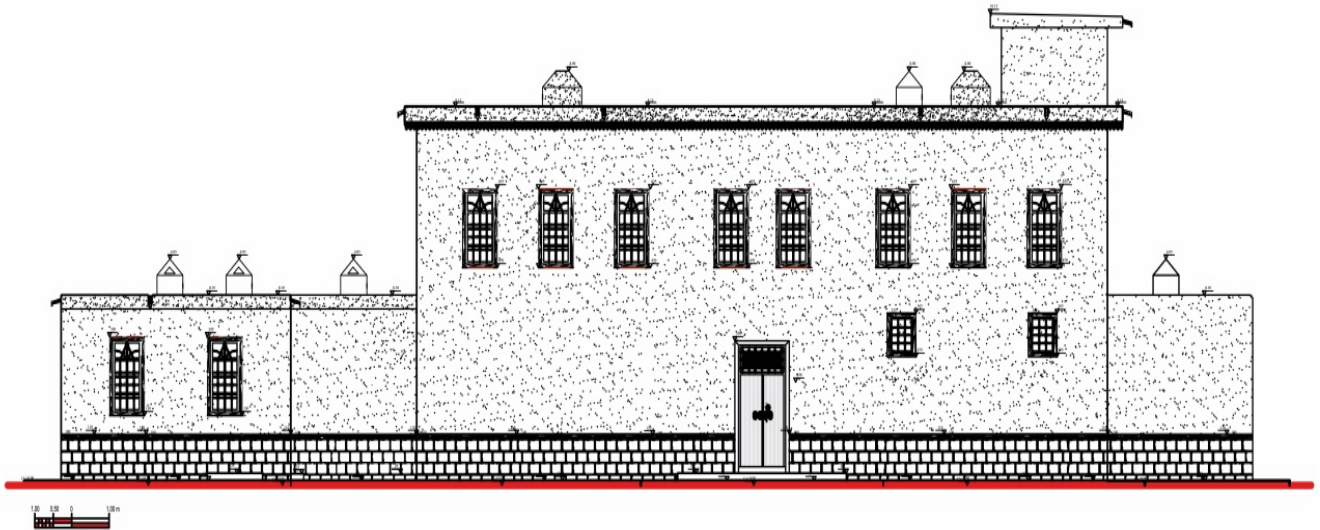
Konağın doğusunda yer alan samanlık, ambar, tandır evi ve ahır mekânları genişliği 12.93 m, zeminden yüksekliği ise 3.90 metredir. Doğu cephe beden duvarı düz saçak ile toprak düz dama geçiş yapmaktadır. Konağın doğu cephesi tretuvar zemininden 0.90 m yüksekliğe kadar dört sıra kesme taştan oluşan subasmanın üzeri, 0.12 m kalınlığındaki ahşap hatıl ile kuşatılmıştır. Samanlık ve ahır bölümlerinin daha gerisinde kalan konağın doğu cephesi 7.80 m yüksekliğindeki beden duvarı 0.30 m dışa çıkıntılı düz ahşap süslemeli bir saçak ile toprak düz dama geçilir. Cepheye iki küçük mazgal pencere iki adet baca yer almaktadır (Şekil 30).

Şekil 30. Tahir Paşa Konağı Doğu Cephesi (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Konağın doğu cephesi tek katlı yapının daha batısında yer almaktadır. Cephe aynı yatay aks üzerinde altı adet simetrik dikdörtgen formlu pencereler ve güneydeki köşk çıkıntısı yer almaktadır. Doğu cephesinin düz toprak damdaki dam başı ile üç adet baca cephenin hareketlenmesine yardımcı olmuştur (Şekil 30).

Tahir Paşa Konağı'nın arka (kuzey) cephesi 32.15 m doğu-batı uzunluğunda, yapıya bitişik doğudaki samanlık, ahır, ambar ve tandır evi, batıda odunluk mekânları tek katlı yapıya sahiptir. Konağın kuzey cephesi, tretuvar zemininden 0.90 m yüksekliğe kadar dört sıra kesme taştan oluşan subasmanın üzeri, 0.12 m kalınlığındaki ahşap hatıl ile kuşatılmıştır. Cephenin ortasında yer alan avlu (hayat) giriş kapısının batısında iki adet küçük, doğusunda ise üçü konağın, ikisi ahır bölümünde olmak üzere beş adet pencere aynı yatay aks üzerinde yer almaktadır (Şekil 31).

Şekil 31. Tahir Paşa Konağı Kuzey Cephesi (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Konağın üst katında aynı yatay aks üzerine yerleştirilen sekiz adet simetrik pencereler yerleştirilmiştir. Kuzey cephesinin doğusunda yer alan samanlık, ahır, ambar ve tandır evi, batıda odunluk mekânları tek katlı saçaksız bir yapıya sahiptir. Konağın kuzey cephesinin saçaklı düz toprak damında üç adet baca, çörten çıkıntıları ve dam başı bölümü ile cepheye hareketlilik kazandırılmıştır (Şekil 31,32).

Konağın kuzey arka cephesindeki pencere, kapı ve diğer mimari elemanları ile doluluk ve boşluk oranı arasındaki uyum cephenin hareketliliğine neden olmuştur (Şekil 31,32). Konağın tüm cephelerinin yüzeyi çamurla sıvalı bir yapıya sahiptir. Güney ve kuzey ana giriş kapıları üzeri aydınlıkları ile tüm cephelerdeki pencereler metal ferforjeler ile donatılmıştır.

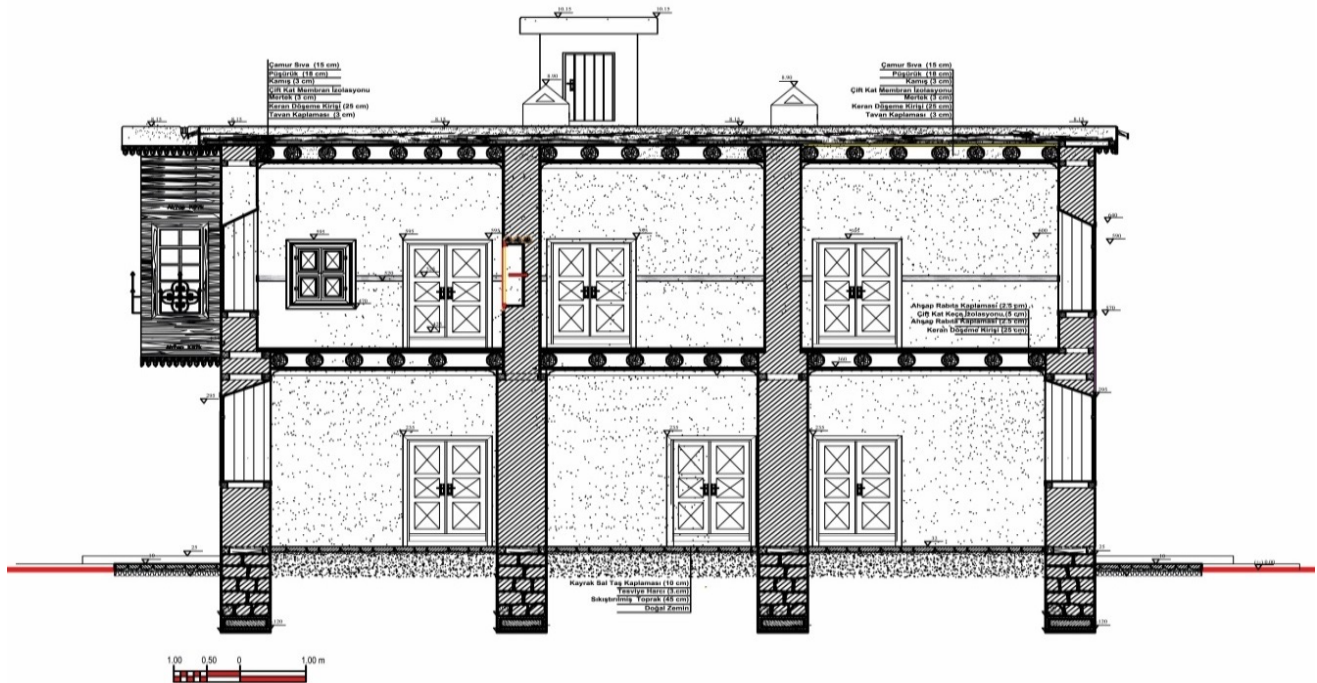

Şekil 32. Tahir Paşa Konağı Kuzey Görünüşü (Kaynak: VKVKBKM Arşivi, 1988)

3.6. Malzeme ve Yapım Tekniği

Tahir Paşa Konağı'nın inşasında yapım malzemesi olarak; kerpiç, Edremit traverten yonu taşı, moloz taşı, kayrak sal taşı, ahşap, tuğla, püshürük ve metal malzemeler yerel yapım teknikleri kullanılmıştır (Öztürk, 2018), (Şekil 33). Yapının inşasında görev alan işçi ve ustalar, usta-çırak anlayışıyla yetişmiş yerel anonim mimari özelliğinde tecrübeli yapı elemanlarıdır.

Tahir Paşa Konağı'nın beden duvarları dıştan 1.00 m genişliğinde 0.15 m yüksekliğindeki tretuvar, kayrak sal taşı döşemelidir. Konağın zemin kat duvar kalınlığı iki tam bir yarım kerpiçten 0.70 m kalınlığında, üst kat duvar kalınlığı ise bir tam, iki yarım toplam 0.50 m duvar kalınlığındadır. Duvar satırları içten kaba çamur sıva üzeri cass harcı ile dışta ise çamur ile sıvalıdır.

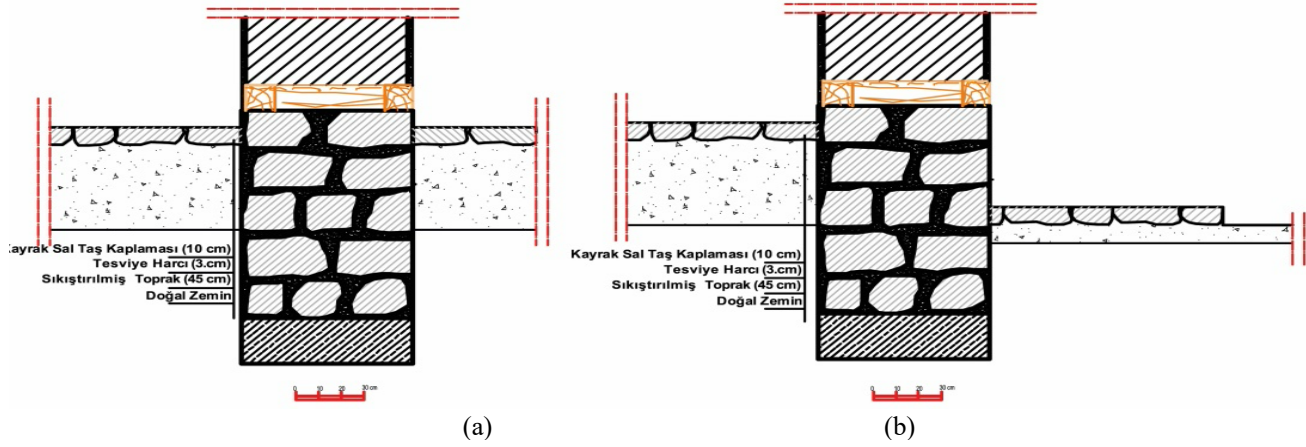
Şekil 33. Tahir Paşa Konağı En Kesiti (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

3.6.1. Kerpiç Malzeme

Yapıyı oluşturan beden ve iç bölme duvarlarında, baca ve dam başı yapı bölümünün inşasında 0.08x0.30x0.30 m ve 0.08x0.10x0.30 m ölçülerinde tam ve yarım kerpiç olarak kullanılmıştır (Öztürk, 2018; Öztürk, 2013).

3.6.2. Edremit Traverten Yonu Taşı

Konağın subasman, iç merdivenin ilk basamağında, ana giriş kapıları, odunluk, ahır, samanlık, ambar ve tandır evi giriş basamak platformunda, güney cephesi dikdörtgen formlu blokların yapımında, luğ, çal ve yekpare dibek taşı imalatında yerel yapı malzemesi olan Edremit traverten yonu taşı kullanılmıştır (Şekil 33,34 a, b, 35 a, b, c, d).

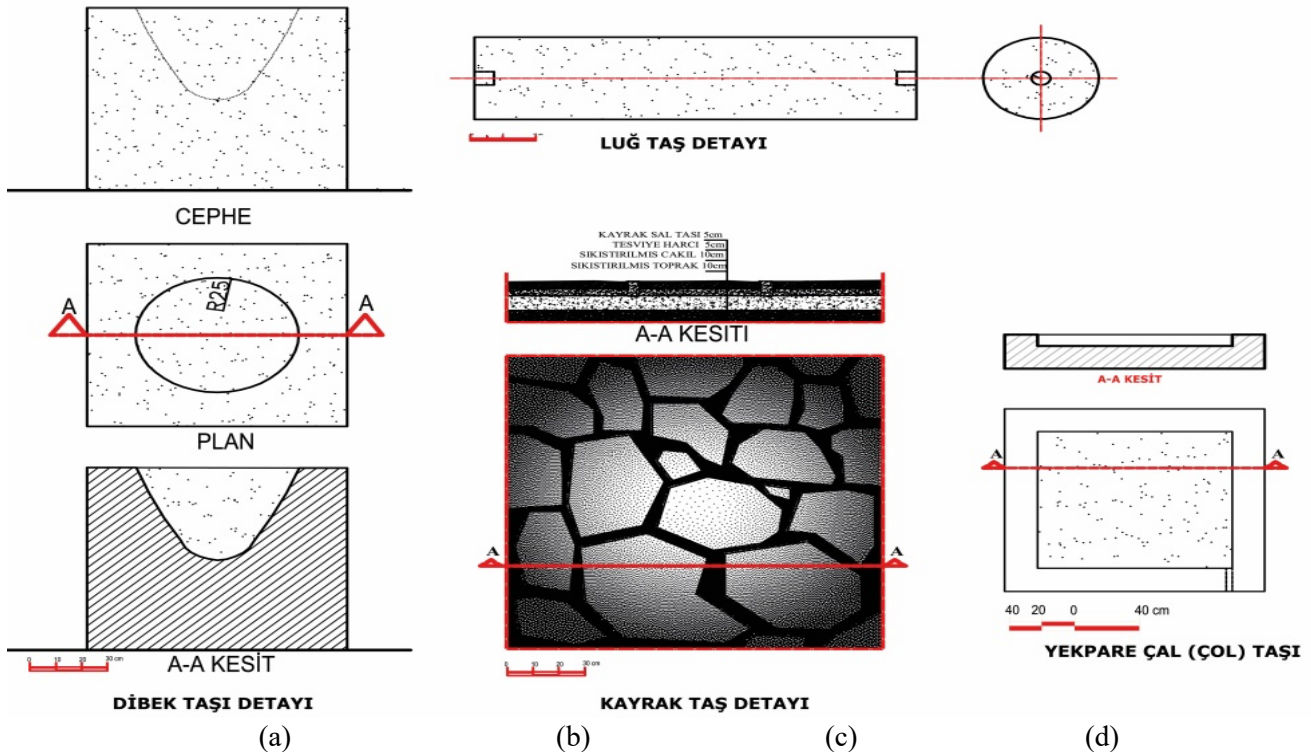
Şekil 34 (a, b). Tahir Paşa Konağı Temel Sistem Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

3.6.3. Moloz Taşı

Konağın Subasman seviyesi beden duvarlarında dolgu malzemesi olarak, iç temel duvarlarının inşasında kalker cinsinde moloz taşı kullanılmıştır (Şekil 34,41).

3.6.4. Kayrak Sal Taşı

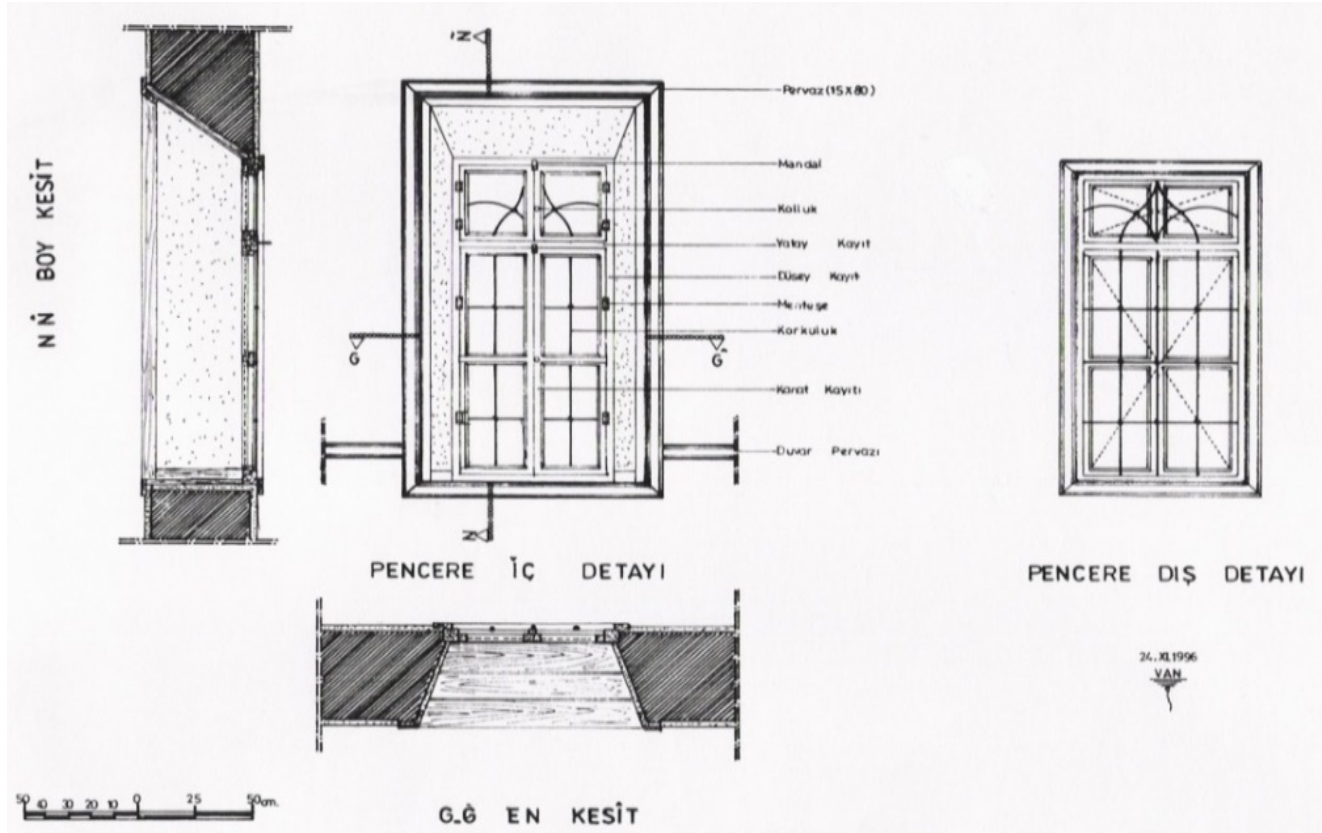
Konağın zemin kat sofa, hela, hol, banyo-lavabo, hayat, odunluk, ahır, samanlık, ambar, tandır evi ve yapının dış beden duvarlarının çevreleyen 1.00 m genişlikte 0.10 m kalınlığındaki tretuvarlarda zemin döşeme kaplaması yerel kayrak sal taşı kullanılmıştır (Şekil 35 b).

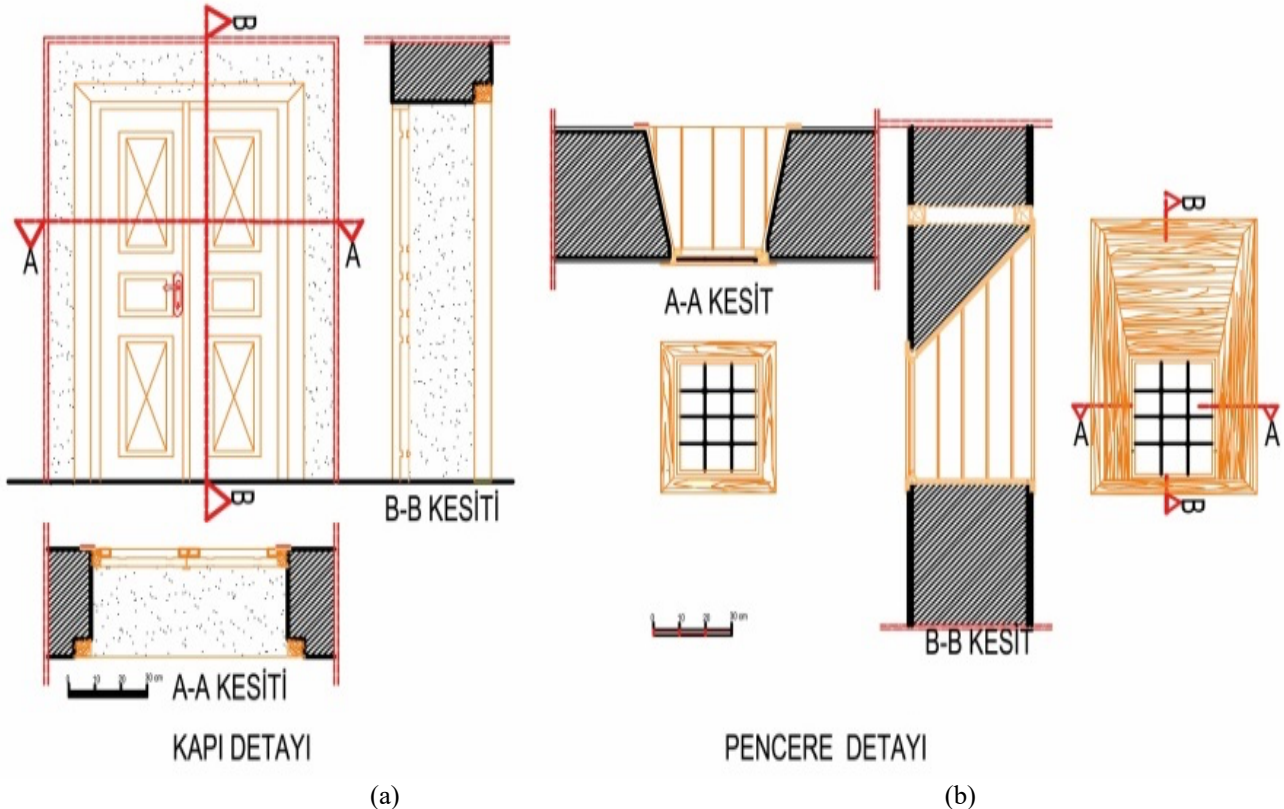
Şekil 35. Tahir Paşa Konağı (a) Dibek Taşı, (b) Luğ, (c) Kayrak Sal Taşı Kaplaması ve (d) Çal Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

3.6.5. Ahşap Malzeme

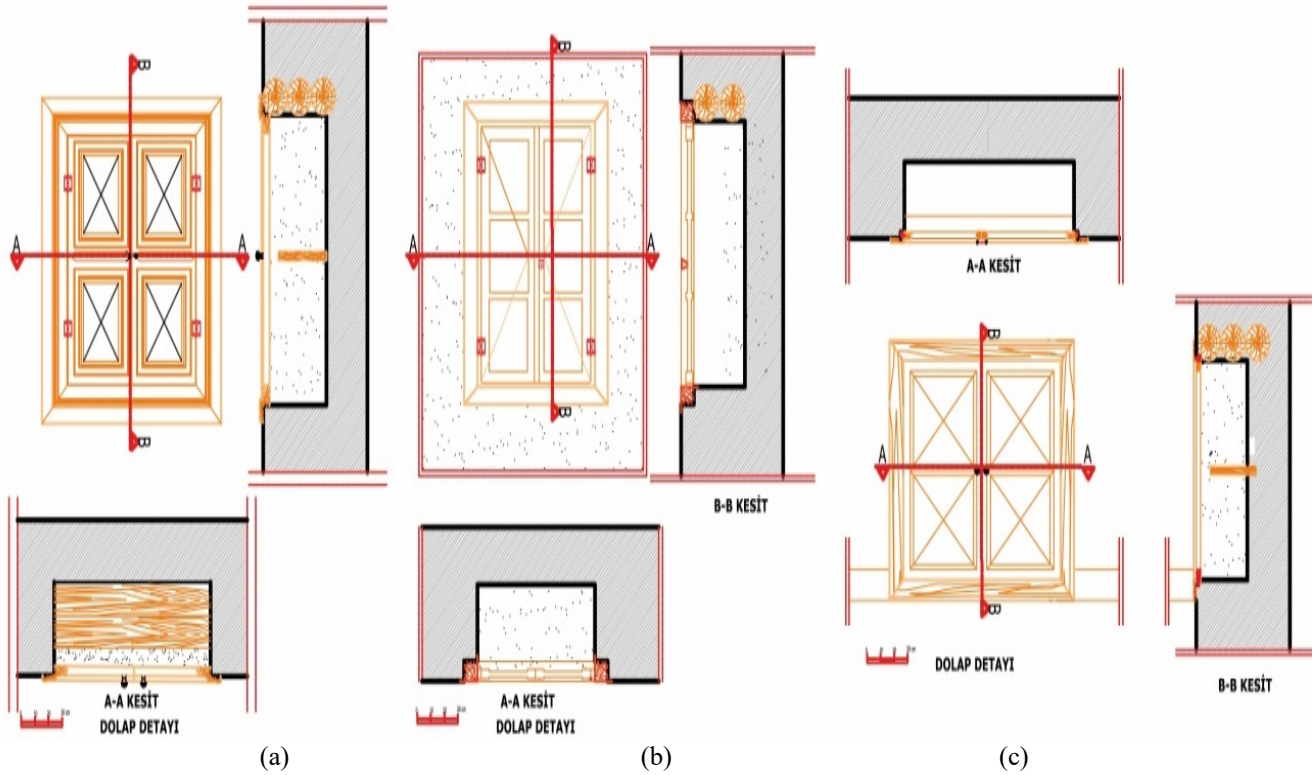
Tahir Paşa Konağı'nın tüm kapı-pencere doğrama imalat ve pervazlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzeme konağın niş dolabı, merdiven imalatında, köşk bölümü, çörlen yapımında, düz dam mertek doğramalarında, zemin, üst kat tavan ve zemin kaplamasında, saçak ve kat döşemelerinde kiriş olarak kullanılmıştır (Şekil 36, 37 a, b, 38 a, b, c, 39, 41 a, b, c).

Şekil 36. Tahir Paşa Konağı Kuşkanat (Mazgal) Pencere Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

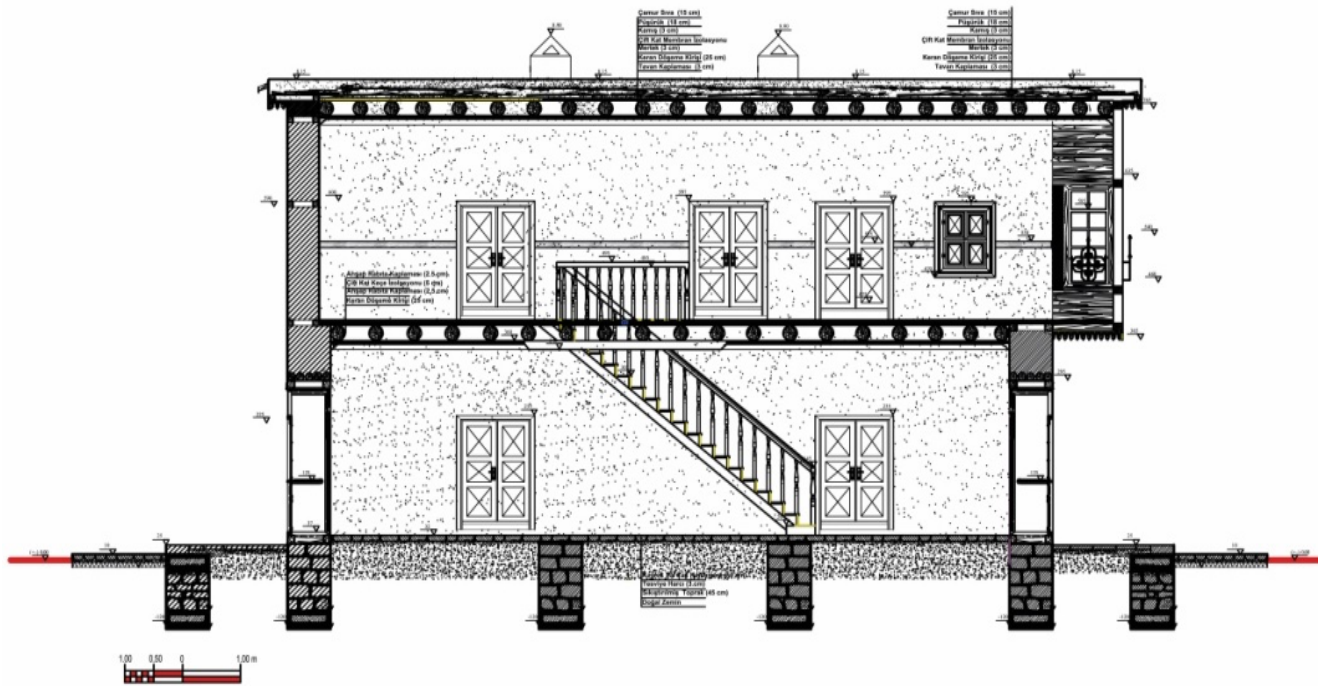
Şekil 37. Tahir Paşa Konağı (a) Kapı, (b) Mazgal Pencere Sistem Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Şekil 38. Tahir Paşa Konağı (a, b, c) Dolap Nişi Sistem Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

3.6.6. Harman Tuğla

Tahir Paşa Konağı'nın güney giriş cephesi zemin ve üst kat pencere kenar diziliminde, sivri kemer yapım ve süslemesinde, üst kat saçak altı süsleme bandında, güney cephenin yatay ve düşey dizilim bandında kullanılmıştır. Yapıda kullanılan harman tuğlası 0.04x0.09x0.19 m ölçülerindedir (Şekil 42).

Şekil 39. Tahir Paşa Konağı En Kesiti (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

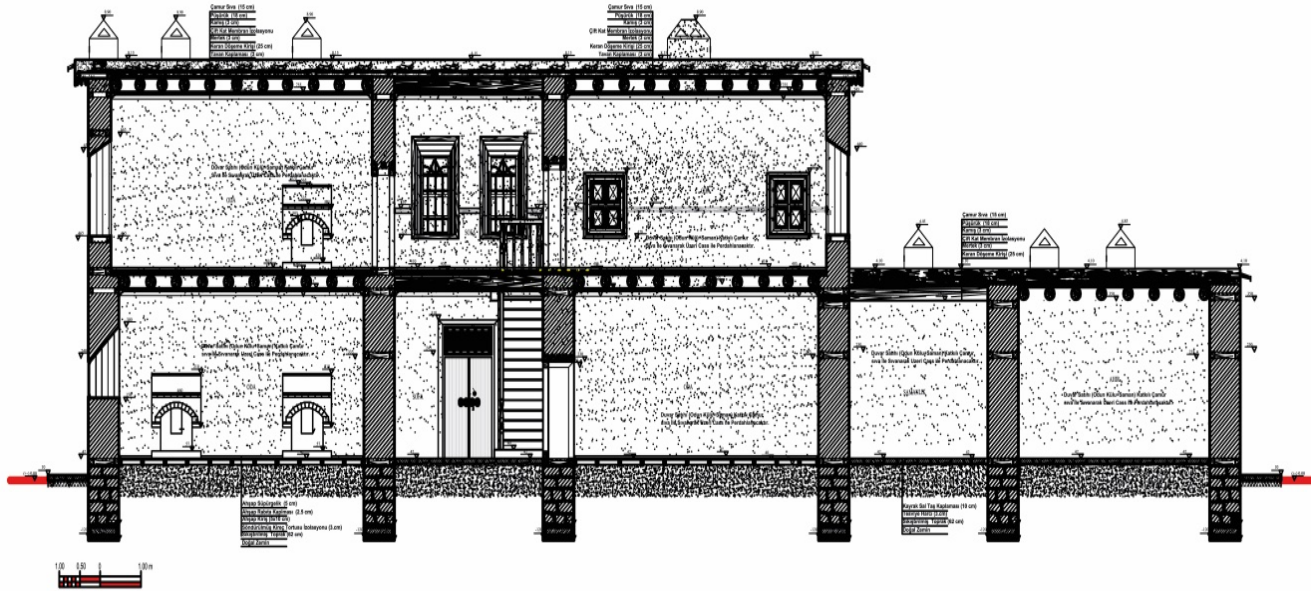
3.6.7. Püşürük

Düz toprak damın inşasında ahşap mertek üzerine yerleştirilen 0.07 m kalınlığındaki saz (kamuş) üzerine yaklaşık 0.25 m kalınlığında çorak toprağın içerisine kalın bitki sapı, kaya tuzu, odun külü karışımına az su ilave edilerek hazırlanan malzemeye yörede püşürük adı verilir (Başak, 2015; Öztürk, 2018; Öztürk, 2023; Öztürk, 2024).

Düz dam üzerine homojen bir şekilde yerleştirilen püshürük loğ yardımıyla düz bir satıh elde edilmektedir. Yapının tek katlı ve iki katlı düz toprak damında kullanılarak üst çamur sıva için altlık oluşturmaktadır (Şekil 33,39,40).

3.6.8. Metal Malzeme

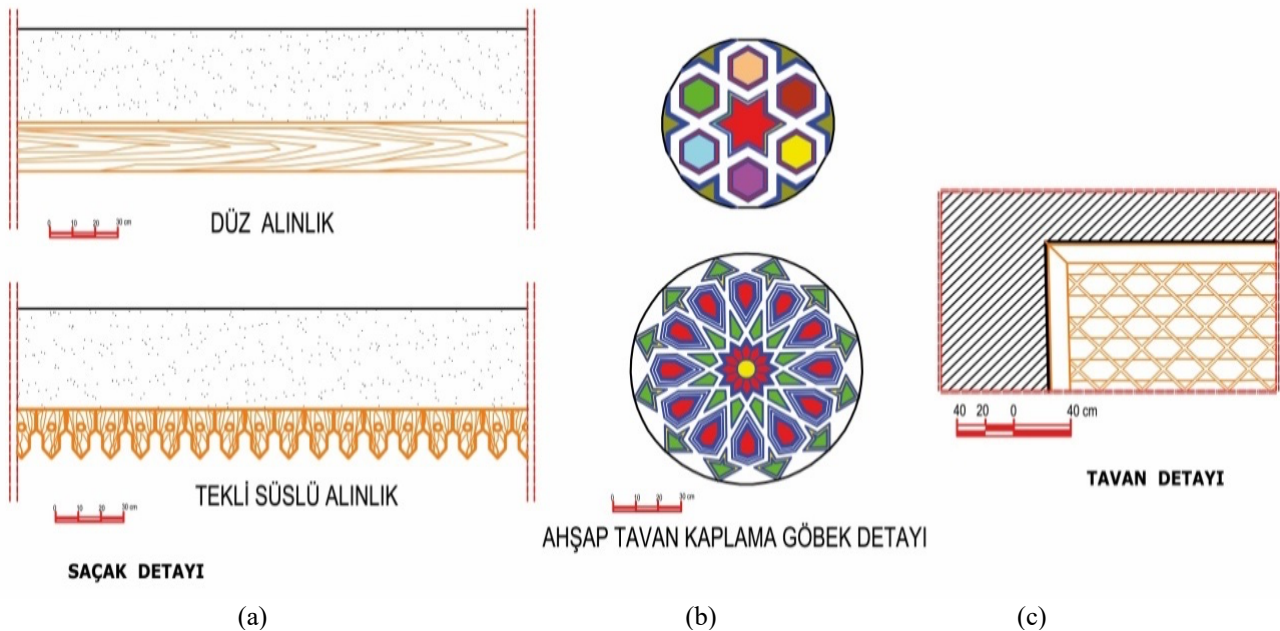
Tahir Paşa Konağı'nın kapı ve pencere aksesuarlarında, kapı pencere ferforjelerinde, duvar yüzeylerinde rabiz teli ve konağın giriş kapısı önünde yer alan ayak temizleyici aparatında metal malzeme kullanılmıştır (Şekil 43 a, b, c, d, e).

Şekil 40. Tahir Paşa Konağı Boy Kesiti (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

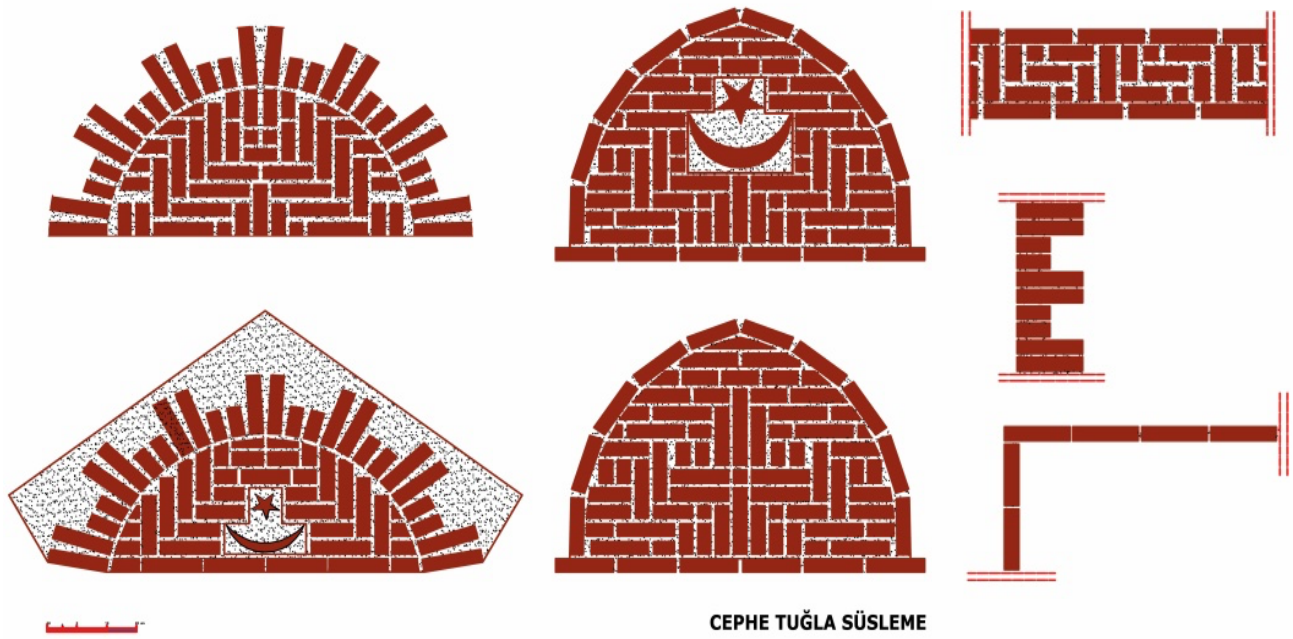
3.7. Süsleme

Tahir Paşa Konağı'nın iç mekân yapısı oldukça yalın bir yapıda olup tavan ahşap kaplaması orta göbekte kullanılan süsleme dışında herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamıştır (Şekil 41 a, b, c).

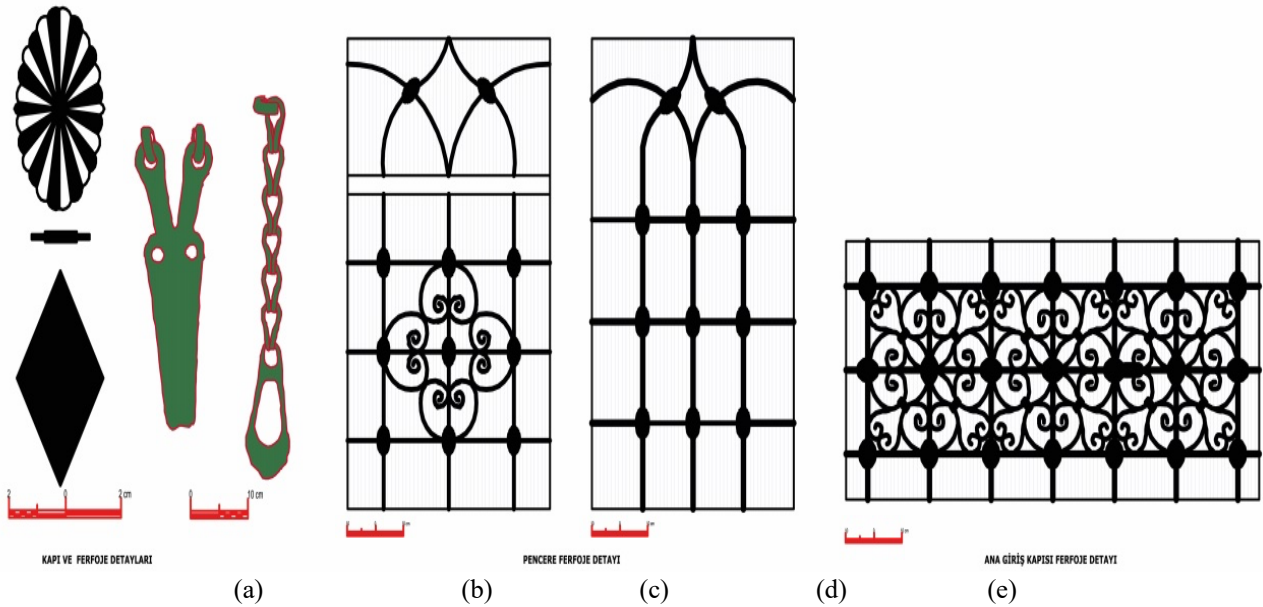
Şekil 41. Tahir Paşa Konağı Saçak, Tavan Göbek Süsleme ve Ahşap Tavan Kaplama Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Konağın dış mimari yapısında özellikle güney giriş cephesinin zemin ve üst kat orta pencerelerin üst bölümündeki sivri kemerde kullanılan ay yıldız motifleri ve tuğla örgüsü önemli süsleme unsurlarıdır. Ayrıca cephenin saçak kotu altında yer alan ve cephe boyunca devam eden yatay ve düşey tuğla dizilimi ve üst kat pencere yanlarında kullanılan iki sıra kısa ve uzun tuğla örgüleri cephenin süslemesinde önemli bir rol oynamıştır (Şekil 41 a, b, c, 43, 45, 46).

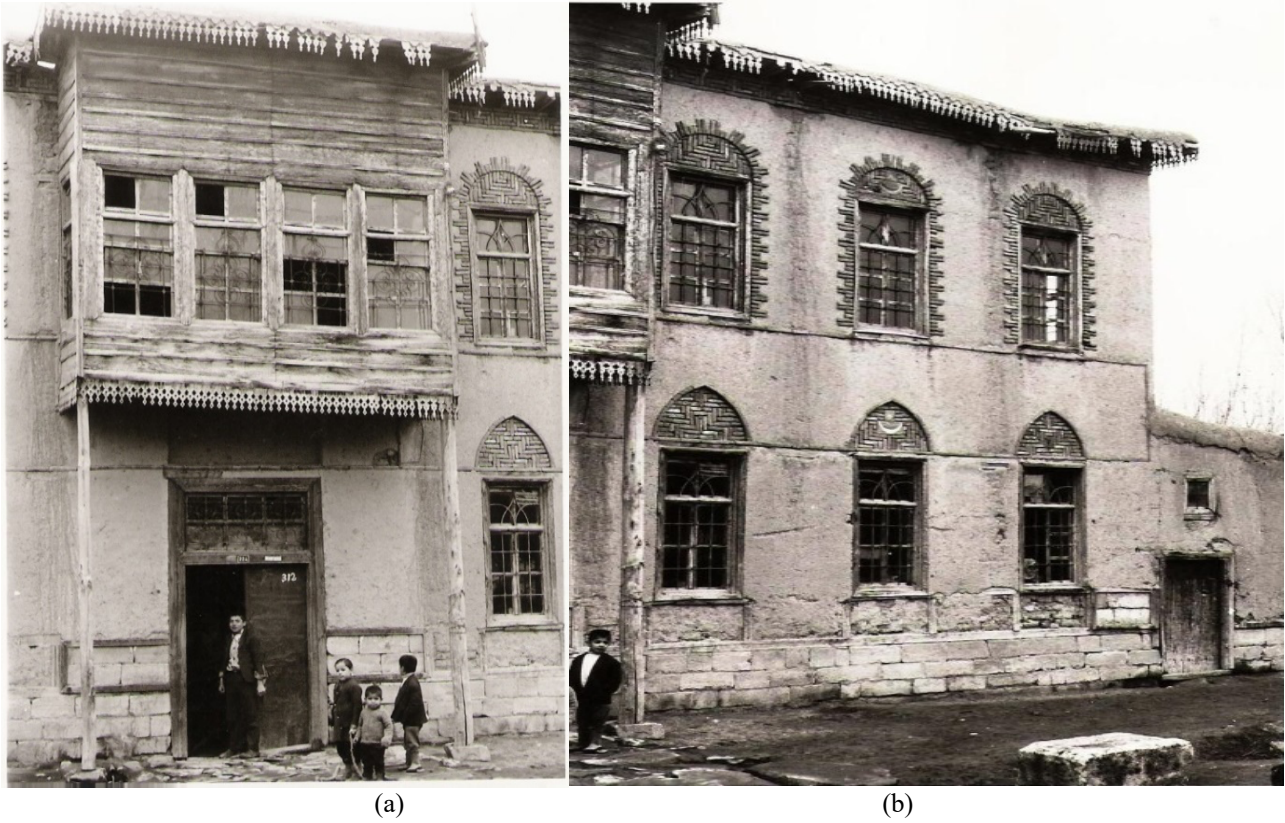

Şekil 42. Tahir Paşa Konağı Cephe Tuğla Süsleme Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Tahir Paşa Konağı'nın ön cephe saçak ve köşkün alt ve üst bölümlerini çevreleyen ahşap süsleme motifleri yer almaktadır. Konağın giriş kapı üstlerinde, zemin ve üst kat tüm pencerelerinde kullanılan metal korkuluk ferforjelerindeki stilize edilmiş motif süslemeler yer almaktadır (Şekil 43 a, b, c, d, e, 44 a, b, 45), (Öztürk, 2018; Öztürk, 2023; Öztürk, 2024,).

Şekil 43 (a, b, c, d, e). Tahir Paşa Konağı Metal Süsleme Detayları (Kaynak: Ş. Öztürk, 2022)

Şekil 44 (a, b). Tahir Paşa Konağı Giriş Cephe Pencere Görünüşleri (Kaynak: İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivi, 1995)

4. Tartışma

Tahir Paşa Konağı Van şehir merkezinde daha önce tespiti yapılan ve günümüzde yok olan diğer sivil mimari konut yapıları ile karşılaştırıldığında, plan özellikleri, malzeme kullanımı, taşıyıcı sistemleri ve estetik özellikleri bakımından benzer mimari özellikleri göstermektedir (Öztürk, 2018). Tahir Paşa Konağı, yalnız yerel mimari bir örnek olarak değil, aynı zamanda XIX. yüzyıl Osmanlı dönemi geleneksel kerpiç, ahşap, tuğla, metal ve taş yapı geleneğini ve bölgesel yapı kültürünü yansıtan bir belge olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Tartışma bölümünde, Tahir Paşa Konağı'nın mimari özgünlüğü il, bölge ve literatürdeki benzer sivil konut yapıların mimari özellikleri ve yapısal durumu karşılaştırılarak bölgesel malzeme ve iklim koşullarıyla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Tahir Paşa Konağı, Van şehir merkezinde yer alması, Kazım Karabekir Paşa, Tahir Paşa vb. Osmanlı dönemi üst düzey yöneticilerinin ikamet ettiği kamu yapısı olması bakımından, güçlü yönleri olan tarihi ve tescilli sivil kültür varlığı niteliğindedir.

Şekil 45. Tahir Paşa Konağı Güneydoğu Görünüşü (Kaynak: A.Y. Öztürk, 2024)

Konağın tarihi ve mimari özelliklerinin yanı sıra günümüzde ayakta kalan iki sivil mimari yapısından biri olması, yerli ve yabancı turistin ziyaret edeceği Van kültür ve turizmüne önemli kazanımlar sağlayacaktır.

4.1. Konağın İl ve Bölgedeki Benzer Sivil Mimari Yapıların ile Karşılaştırma

Tahir Paşa Konağı'nın planı, yapım tekniği ve mimari cephe kurgusu, Osmanlı son dönem geleneksel Van sivil mimari tipolojisinin temel özelliklerini yansıtmaktadır (Eldem,1984; Karpuz, 1984; Çal, 1987; Karpuz 1991; Sayan, 1997; Sayan & Öztürk, 2001; Öztürk & Coşkun, 2014; Ünsal & Öztürk, 1997; Öztürk, 1998; Öztürk, 2017).

Tahir Paşa Konağı, İki Katlı Evler/İç Sofalı, İki Yüzlü, İkidenden Fazla Odalı, Köşklü, grup içerisinde yer almaktadır. Van merkezde yer alan diğer geleneksel konut yapıları ile benzer mimari özellik taşımamaktadır. Bölgedeki diğer geleneksel sivil mimari yapıları ile malzeme yapısal durum, mimari plan ve cephe özellikleri bakımından Tahir Paşa Konağı oldukça farklı bir yapıda inşa edilmiştir. Van'da tespit edilerek kayıt altına alınan ancak günümüzde mevcut olmayan diğer sivil mimari yapıları ile malzeme, düz toprak dam, yapım tekniği bakımından benzer mimari özelliklere sahip olmakla birlikte, cephe kurgusu bakımından oldukça farklı bir mimari yapıya sahiptir. Konakta kullanılan yapı ana malzemesi kerpiç, tuğla ve taş dönemin Osmanlı yerel yapı mimarisinde görülen fonksiyonel sadelik ve strüktürel bütünlük ilkeleri ile örtüşmektedir (Öztürk, 2018).

Tahir Paşa Konağı'nın inşasında kullanılan ana yapım malzemesi kerpiç, traverten yonu-moloz taş ve ahşap malzemesi bölgede çokça bulunan yerel kaynaklardandır (Öztürk, 2013; Öztürk, 2023). Bu özgün yapım malzemeleri ve yapım tekniği literatürde de vurgulanan Osmanlı dönemi bölge mimarisinde sıkça görülen bir yerelleşme eğilimini yansıtmaktadır. Kerpiç ana yapım malzemesi olarak zemin ve üst katın beden ve ara bölme duvarlarında geleneksel yapım teknikleri kullanılarak bölgedeki anonim usta çırak ilişkisi ile bina edilmektedir. Ahşap, kapı, pencere, dolap, merdiven tavan ve taban kaplamaları ile döşeme kirişlerinde kullanılmaktadır.

Konağın subasman seviyesine kadar duvar, tretuvar ve zemin kaplaması olarak Edremit treverten taşı kullanılmaktadır. Edremit traverten taşı bölgesel jeolojik özelliklerle uyumu, sadece ekonomik ulaşılabilirlikle değil, aynı zamanda iklimsel dayanıklılıkla da ilişkilidir. Düşük su emme oranına sahip traverten taşının don olaylarına karşı direnç göstermesi, bölgenin sert ikliminde yapının uzun ömürlü olmasını sağlamıştır (Öztürk, 2023). Konakta kullanılan yerel malzeme seçiminde üç temel unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlar; ulaşılabilirlik “geleneksel ocaklardan elde edilmesi”, iklimsel özellik “ısı izolasyonu ve dayanımı” ve yerel ve kültürel doku “geleneksel çırak-usta ilişkisi”.

Tahir Paşa Konağı'nın kapı ve pencere açıklıklarının simetrik dağılımı temel taş örgüsü, bu yapısal geleneğin başarılı bir uygulamasıdır. Bu sistem, Van merkezdeki diğer sivil mimari yapılar ile karşılaştırıldığında, özellikle yapım tekniği, geleneksel malzeme ve gelişkin bir teknik işçilik sunmaktadır. Bu özellik, yapının yalnızca dayanıklılığını değil, aynı zamanda ustalık düzeyini de belgeleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Tahir Paşa Konağı'nın cephelerinde yer alan 12 adet pencere üzeri tuğla kemerli açıklık düzeni, bölge tuğla kemer yapım karakteristik estetik repertuarını yansıtmaktadır. Ancak burada dikkat çeken unsur, cephe kompozisyonundaki ölçülü sadeliktir. Süsleme öğelerinden çok, oran ve ritim dengesi ön plandadır.

4.2. Uluslararası İlkelerle Uyumluluk Değerlendirmesi

Tahir Paşa Konağı'nın kullanılan yerel durum ve malzemesi, sadece yapısal işleviyle değil, yerel inşaat kültürünün sürekliliği açısından da önem taşımaktadır. Konağın onarım çalışmaları, uluslararası koruma ilkelerinde vurgulanan “reversibility” (geri döndürülebilirlik) ve “compatibility” (uyumluluk) ilkeleriyle uyumlu olarak yapılmıştır. Onarım bulguları, Tahir Paşa Konağı'nın yerel yapı tekniklerinin belgelenmesi ve Osmanlı son dönemi geleneksel mimarisi üzerine yeni veriler sunması açısından önem taşımaktadır (Öztürk, 2023).

Malzeme ve strüktürel sistem analizleri, yalnızca yapının korunmasına yönelik değil, aynı zamanda bölgesel geleneksel konut mimarisi geleneğinin sürekliliğini anlamaya yönelik bilimsel bir çerçeveye sunmaktadır. Tahir Paşa Konağı, bölgedeki diğer geleneksel konut mimarisi ile form, fonksiyon ve yapım malzemesi olarak tamamıyla farklılık arz etmektedir. Konak Van il merkezindeki diğer sivil mimari yapılar ile ortak mimari ve yapısal özelliklerin mevcut olup, özgün estetik ve fonksiyonel detaylarını kimliğini ortaya koymaktadır.

Konak onarım uygulamalarında uluslararası koruma ilkeleri doğrultusunda “özgün yerel malzeme ve işçilik” ve “geri döndürülebilirlik” esasları dikkate alınmıştır. Yerel özgün kerpiç, taş, ahşap, tuğla ve çamur malzemelerin fiziksel ve kimyasal özelliklerine uygun izolasyon, aydınlatma, tesisat vb. gibi yeni malzemeler kullanılmıştır. Onarım aşamalarında yapılan uygulamalar, uluslararası koruma ilkeleriyle de uyumludur. Atina Tüzüğü (Carta Del Restaura, 1931) madde 10'a uygun olarak,

geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı durumlarda modern yöntemlerden yararlanılmıştır (Madran & Özgönül, 2005). Venedik Tüzüğü (1964) dokuzuncu madde doğrultusunda, onarım çalışmalarında yapının estetik ve tarihî değeri gözetilmiş; özgün kerpiç, ahşap, tuğla, taş işçiliği ve cephe kompozisyonu korunmuştur.

Sonuç

Van'da konut mimarisinin oluşumunda temel etkiler; coğrafi koşullar, örf, adet, malzeme, sosyal hayat tarzı ile yaşam koşullarıdır. Van'da konut mimarisinin oluşumu, XX. yüzyılın başlarına kadar, Eski Van Kenti gelişme göstermiştir. 1900 yılından sonra günümüz Van Şehri içerisinde önceden bağ evleri olarak inşa edilen evlere, gruplar halinde yeni evler ilave edilmiştir. Bir ve iki katlı olarak inşa edilen evler, düz toprak damlı ve kerpiç malzeme ile bitişik nizamda inşa edilmiştir. Daha sonra konut mimarisi günümüz Van şehrinin çeşitli mahallelerinde arazinin genişliğinden dolayı ayrı nizamda yol, sokak, ev, hayat, bağ ve bahçe düzeninde tasarlanarak yapılmıştır.

Şekil 46. Tahir Paşa Konağı Güney Görünüşü (Kaynak: A.Y. Öztürk, 2024)

1970 yılından sonra günümüz Van şehrinde hızla değişen ve gelişen sosyal hayat şartları ve halkın betonarme evlere özentisi sonucunda geleneksel evler terk edilerek, birer birer yıkılmıştır. Bakımsızlık ve ilgisizlik sonucu önce geleneksel Van evleri daha sonraları sokaklar ve mahalleler yıkılarak yok olmuştur. Yetkililer tarafından şehrin Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanmayışı, tescil ve tespit çalışmalarının yetersizliği bu süreci hızlandırmıştır. Böylece tarihi ve yüzyılların birikimine sahip olan geleneksel Van sivil mimarisi hızla yok olarak, kimliksiz ve kültürel hafızasını yitiren kentler içerisinde ön sırada yer almıştır.

Şekil 47. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Görünüşü (Kaynak: A.Y. Öztürk, 2024)

Geleneksel Van evleri komşu illerden Bitlis, Ahlat, Hakkâri ve Erzurum geleneksel konut mimari özellikleri bakımından farklı bir yapıdadır. Bu mimari farklılık cephe, düz toprak dam, plan ve yapım malzeme özellikleri bakımından benzer mimari özelliklere sahip değildir. Geleneksel Van evleri, malzeme ve cephe mimari özellikleri bakımından daha çok Orta Anadolu özellikle Konya, Karaman ve çevresinin mimari yapı ve teknik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu durum XVI. yüzyılda Van'ın

Osmanlı topraklarına katılmasıyla İç Anadolu'nun özellikle Konya ve Karaman illerinden birçok ailenin Van'a göçünün önemli bir rolü vardır. Eski Van Şehri ve günümüz Van şehrindeki farklı inanç çeşitliliği, sosyal, kültürel ve geleneksel mimari yapıyı doğrudan etkilemiştir.

Geleneksel Anadolu sivil mimari özelliklerinin temel mimari özelliklerinden harem, selamlık ve mabeyin mekânları Van sivil mimari örneklerinden Abdulalem Arvas Evi ve Cemal Yörük Evi dışındaki hiçbir konutta yoktur.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan tarihi kentler içerisinde önemli bir sivil mimariye sahip olan Erzurum, Bitlis, Ahlat, Muş, Elazığ vb. yerleşimlerinde sokak, cadde ile konutlar arasında avlu, hayat, havş adında dikdörtgen veya kare planlı mekanlar aracılığıyla evin zemin katına giriş sağlanmaktadır. Geleneksel Van evlerinde ise sokak ile konut arasında herhangi bir mekân yer almaz, evin dış kapısı sokak ve caddeye bitişik ve direkt sokak ya da caddeye açılmaktadır.

Geleneksel Van evlerinin ilk özgün plan tiplerinin olduğu ve Eski Van Şehri'nden günümüze ulaşılabilen hiçbir konut örneği mevcut değildir. XX. yüzyılın başından itibaren günümüz Van şehrindeki geleneksel Van evlerinin tamamı yıkılarak yok olmuştur. Günümüz Van şehrinde inşa edilen tek konak yapısı olan Tahir Paşa Konağı, 1990 yılına kadar ayakta olan ve kullanılan önemli tescilli sivil yapılarından biridir (Şekil 46-49).

Şekil 48. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Görünüşü (Kaynak: A.Y. Öztürk, 2024)

Konak, 1979 yılında koruma altına alınmasına rağmen günümüzde tamamıyla yıkık olması, Van kent kültür miras mimarisinin yok olması bakımından önemlidir. Geleneksel Van konut mimari özellikleri bakımından Anadolu ve bölge konut mimarisi plan ve cephe mimari özellikleri olarak farklılık arz etmektedir. Bu farklılık yapının hem dış mimari yapısında, hem de iç fonksiyonel yapısında kendisini hemen belli etmektedir. Bu durum, yüzyıllardır aynı kentte barış içinde yaşayan Müslüman ve Hristiyan-Ermeni halkın kültürel ve sosyal ilişkisinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Tahir Paşa Konağı, inşa edildiği XIX. yüzyılın son çeyreğindeki geleneksel konut mimarisinin tüm mimari özelliklerini taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Valisi olan Tahir Paşa'nın ikamet ettiği konak dönemin birçok kararının alındığı, hükümet konağı ve ikametgâhı olarak kullanılmıştır. Tahir Paşa Konağı, İstiklal Savaşı'nın kahramanlarından Kazım Karabekir Paşa'nın babası Asayış Komutanı Mehmet Emin Bey'in ikamet ettiği konaktır. Aynı zamanda Kazım Karabekir Paşa'nın beş yıllık çocukluğunun da geçtiği önemli yapılardan biridir. Konağın en son kullanıldığı 1990 yılından beri sürekli gündemde olan konak yapısı, Van Valiliği ve Kültür Turizm Bakanlığı tarafından kamulaştırılması maddi sebeplerden dolayı gerçekleştirilmemiştir.

Konağın mülkiyet hakkına sahip olan varisler arasındaki hukuki anlaşmazlık ve ilgili Van Kültür Varlıklarının Koruma Kurulunun 2023 yılındaki ifraz ve koruma bandının oldukça sınırlı alınması, konağın yapısal bütünlüğüne, yapının dışında kalan hayat, bostan, bağ ve bahçe doğal ilişkisinin yok olmasına neden olmuştur. Tahir Paşa Konağı, 2011 Van depreminde ise tamamen yıkılmıştır. Tahir Paşa Konağı, dönem, yapısal ve mimari özellikler bakımından Van merkezdeki diğer mimari yapıları ile benzerliği olmakla birlikte, özellikle giriş cephesi özellikleri bakımından tek özgün yapı özelliğini taşımaktadır. Konak tamamıyla yerel geleneksel malzeme ve yapım tekniğinde inşa edilmiştir.

Tahir Paşa Konağı, onarım sonrası işlevselliği ve kültür turizm etkilerinin değerlendirilmesi, bölgedeki diğer kerpiç yapıları sivil örnekler nitelik ve nicelik plan tipolojik karşılaştırması, bu uygulamanın sonuçları, Tahir Paşa Konağı, tarihsel süreci, malzeme özelliği, özgün yerel yapım teknikleri ve taşıyıcı yapısına ilişkin detaylı ve karşılaştırmalı olarak tespit edilmiştir.

Konağın bölgesel konut mimarisi içerisindeki yapısının dışında, uluslararası Unesco ve Icomos koruma temel prensipleri olarak öne çıkan bütünlük, özgünlük, en az müdahale ve geri döndürülebilirlik kriterleriyle bağdaşmaktadır. Bu çalışma, sadece akademik açıdan değil, uygulamaya yönelik koruma yöntem ve metotlarını da ön plana çıkartmaktadır. Koruma uygulama aşamasında mimarlar, geleneksel malzeme uzmanları, statik uzmanları, koruma bölge kurulları, proje hazırlayan akademisyenler için örnek niteliğinde veriler içermektedir.

Şekil 49. Tahir Paşa Konağı Güneybatı Genel Görünüşü (Kaynak: A. Y. Öztürk, 2024)

Tahir Paşa Konağı, proje hazırlama ve uygulama aşamasında kullanılan yerel özgün malzeme yapısal özellikleri, hasar ve deformasyon tipolojileri ve özgün inşa tekniklerine hakkında detaylı bulgular, mevcut onarım çalışmalarının değerlendirilmesinde ve geleceğe yönelik koruma stratejilerinin geliştirilmesinde bilimsel bir zemin oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma, bölgesel sivil mimarisinin korunmasına yönelik disiplinler arası karar süreçlerine katkı sağlayan, teknik doğruluğu yüksek bir kaynak niteliği taşımaktadır. İnşa edildikleri dönemin kültürel ve mimari kimliğini yansıtan konağı korunup gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir.

Günümüz Van şehri, son 40 yıl içerisinde mimari olarak tamamıyla kimiksizleşerek, mimari hafızasının yitirmiştir. Günümüz Van şehrinde 2000 yılları başına kadar çok sayıda şehir merkezindeki birçok mahallede var olan geleneksel Van evleri birer birer yıkılarak, kent kültür hafızasında derin yaralar açmıştır.

Sonuç olarak, Tahir Paşa Konağı, korunması yalnızca bir uygulama projesi değil, aynı zamanda bölgesel mimari mirasın, ustalık bilgisinin ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliğini hedefleyen çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Tahir Paşa Konağı, Osmanlı son dönemi sivil mimarisinin bölgesel çalışma olması, kültür varlığı korumasında yerel kaynak ve bilgi temelli yaklaşımların önemini vurgulayan örnek bir model olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Akkoyunlu, Z. (1989). *Geleneksel Urfa evlerinin mimari özellikleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Başak, O. (2015). Kerem Döner, Şükrü Yörük, Derviş Demircioğlu ve Bilal Yörük Evleri Işığında Eski Van evlerinde malzeme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (5), 204-215.
- Berk, C. (1951). *Konya evleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Bozkurt, U. (2019). II. Abdülhamid'in valilerinden İşkodralı Tahir Paşa'nın (1848-1913) hayatı ve devlet adamlığı. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(8), 237-254.
- Çal, H. (1987). Tokat evleri. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu*, (2-6 Temmuz 1980), 366, 367.
- Demirci, D. (2011). *Isparta evleri*, Isparta: Isparta Valiliği İl Kültür Turizm Yayınları.
- Ekinci, O. (1985). *Yaşayan Muğla*. İstanbul: Numune Mücellithanesi.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk evi Osmanlı dönemi C. I*. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
- Esmer, M. A. (1992). *Avanos'un eski Türk evleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Günel, F. M. (1993). *Eski Van kent dokusu üzerine bir deneme* (Yayın No. No.10582652). (Yüksek Lisans Tezi, Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- Hacıbaloğlu, M. (1989). *Geleneksel Türk evi ve çağımıza ulaşılmamasının nedenleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Yayınları.
- Karabekir, K. (2014). *Hayatım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karpuz, H. (1984). *Erzurum evleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karpuz, H. (1991). Trabzon evlerinin mimari özellikleri, *Türk Halk Mimarisi Sempozyum Bildirileri (5-7 Mart 1990)*, 119.
- Kırzioğlu, M. F. (1991). *Kazım Karabekir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Madran, M. & Özgönül. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB, Mimarlar Odası Yayınları.
- Öztürk, Ş. (1998). Mimari açıdan tarihi Van evleri. *Dünyada Van Dergisi*, (12), 24-28.
- Öztürk, Ş. (2005). Geleneksel Van evlerinde bir örnek (Mustafa Dilaver evi). *Sinan Genim Armağanı*, 545-553.
- Öztürk, Ş. & Yeğin, M. (2012). The effects of urban regeneration on Van that are focused on earthquake. XXIV. *Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Dönüşüm: Yaşama ve Mekâna Etkileri*, 235-246.
- Öztürk, Ş. (2013). Van Gölü havzasında bat ve kerpicing mimaride kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (30), 103-114.
- Öztürk, Ş. & Coşkun, M. (2014). *Geleneksel Harput ve Elazığ evleri*, Malatya: Grafikkent Dijital Baskı.
- Öztürk, Ş. (2016). Geleneksel Van evleri. *Van Kültür ve Turizm Envanteri III, Halk Kültürü II*, 183-195.
- Öztürk, Ş. (2017). Geleneksel Ahlat evlerinden bir örnek" Abdülhadi Gülçiçek evi, *Prof. Dr. Işık Aksulu armağanı, mimari, koruma, yenilenme ve restorasyon*, (Editör, Özlem Sağıroğlu), Ankara: 127-136, Nobel Yayınevi.
- Öztürk, Ş. (2018). *Geleneksel Van evleri C. I-II*. Kayseri: Ormat Matbaacılık.
- Öztürk, Ş. (2023). Geleneksel Van evlerinde metal süsleme. *Art Vision*, 29(51), 178-185. <https://doi.org/10.5152/ArtVis.2023.23203>
- Öztürk, Ş. (2023). Van Gölü Havzası mimarisinde yapım malzemesi olarak taşın kullanılması, *Mimaride doğal taş*, (Editör, Murat Dal), Livre De Lyon, 114-117, Lyon.
- Öztürk, Ş. (2024). Geleneksel Van evlerinde süsleme. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 8(1), 97-110.
- Sayan, Y. (2003). Sivrihisar evlerinden iki örnek. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (11), 95-112.
- Sayan, Y. (1997). *Uşak evleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sayan, Y. & Öztürk, Ş. (2001). *Bitlis evleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Şenol, S. (2007). *Anadolu Türk konut mimarisinde Divriği evleri*, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Yayınları.
- Pektaş, C. (2014). *Türk evi*. İstanbul: Yapı-Endüstri Yayınları.
- Polat, H. A. (2019). *Mehmet Emin Paşa'nın hayatı*. Karaman Araştırmaları-I, 459.
- Ünsal, B. & Öztürk, Ş. (1997). Tarihi Van evlerinin günümüzdeki izleri. *Mimarlık İç Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, (62), 54-58.